

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՆԵՐՔԻՆ ԳՈՐԾԵՐԻ ՆԱԽԱՐԱՐ ՀՐԱՄԱՆ

№ 41-Լ

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՆԵՐՔԻՆ ԳՈՐԾԵՐԻ
ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹՅԱՆ ՈՍՏԻԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԾԱՌԱՅՈՂՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ
ԽՏՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ, ԱՏԵԼՈՒԹՅԱՆ ԽՈՍՔԻ ԵՎ ԱՏԵԼՈՒԹՅԱՆ
ՇԱՐԺԱՌԻԹՈՎ ԿԱՏԱՐՎԱԾ ՀԱՆՑԱԳՈՐԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ
ՔՆՆՈՒԹՅԱՆ ՈՒՂԵՑՈՒՅՑԸ ՀԱՍՏԱՏԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ**

ՀՀ կառավարության 2019 թվականի դեկտեմբերի 26-ի «Մարդու իրավունքների պաշտպանության ազգային ռազմավարությունը և դրանից բխող 2020-2022 թվականների և 2023-2025 թվականների գործողությունների ծրագրերը հաստատելու մասին» թիվ 1978-Լ որոշմամբ հաստատված հավելված 3-ի 4.7-րդ կետի կատարումն ապահովելու նպատակով, ղեկավարվելով ՀՀ վարչապետի 2023 թվականի մարտի 14-ի «ՀՀ ներքին գործերի նախարարության կանոնադրությունը հաստատելու մասին» թիվ 270-Լ որոշմամբ հաստատված հավելվածի 19-րդ կետի 20-րդ ենթակետով.

Հ Ր Ա Մ Ա Յ ՈՒ Մ Ե Մ

1. Հաստատել Հայաստանի Հանրապետության ներքին գործերի նախարարության (այսուհետ՝ ՆԳՆ) ոստիկանության ծառայողների համար խտրականության, ատելության խոսքի և ատելության շարժառիթով կատարված հանցագործությունների քննության ուղեցույցը՝ համաձայն հավելվածի:

2. ՆԳՆ ոստիկանության իրավասու ստորաբաժանման ծառայողներին՝ խտրականության, ատելության խոսքի և ատելության շարժառիթով կատարված հանցագործությունների քննության ընթացքում առաջնորդվել սույն հրամանով հաստատված ուղեցույցի դրույթներով:

3. Հրամանը ծանոթացնել ՆԳՆ ոստիկանության ստորաբաժանումների իրավասու ծառայողներին:

Ա.ՍԱՐԳՍՅԱՆ

30.05.2025թ.

ՀԱՍՏԱՏՎԱԾ Է
ԷԼԷԿՏՐՈՆԱՅԻՆ
ՍՏՈՐԱԳՐՈՒԹՅԱՄԲ

ՈՒՂԵՑՈՒՅՑ

**ՆԵՐՔԻՆ ԳՈՐԾԵՐԻ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹՅԱՆ ՈՍՏԻԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԾԱՌԱՅՈՂՆԵՐԻ
ՀԱՄԱՐ ԽՏՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ, ԱՏԵԼՈՒԹՅԱՆ ԽՈՍՔԻ ԵՎ ԱՏԵԼՈՒԹՅԱՆ
ՇԱՐԺԱՌԻԹՈՎ ԿԱՏԱՐՎԱԾ ՀԱՆՑԱԳՈՐԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՔՆՆՈՒԹՅԱՆ**

1. ԽՏՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1.1 Ընդհանուր բնութագիր, հավասարություն, իրավահավասարություն

Բոլորը հավասար են օրենքի առջև¹:

Օրենքի առջև բոլորի հավասարության սկզբունքը սահմանադրական սկզբունք է, որի վրա կառուցվում է իրավական պետությունը:

«Հավասար են» հասկացությունը նշանակում է ոչ թե հավասարություն առհասարակ, ցանկացած առումով, այլ միայն օրենքի առջև հավասարությունը²:

Իր լիազորությունների շրջանակներում ուստիկանությունը պաշտպանում է մարդու իրավունքներն ու ազատությունները, ինչպես նաև օրինական շահերը՝ անկախ նրա սեռից, ռասայից, մաշկի գույնից, էթնիկ կամ սոցիալական ծագումից, գենետիկական հատկանիշներից, լեզվից, կրոնից, աշխարհայացքից, քաղաքական կամ այլ հայացքներից, ազգային փոքրամասնությանը պատկանելությունից, գույքային վիճակից, ծնունդից, հաշմանդամությունից, տարիքից կամ անձնական կամ սոցիալական բնույթի այլ հանգամանքներից³:

Խտրականությունը, կախված՝

- սեռից,
- ռասայից,
- մաշկի գույնից,
- էթնիկ կամ սոցիալական ծագումից,
- գենետիկական հատկանիշներից,
- լեզվից,
- կրոնից,
- աշխարհայացքից,
- քաղաքական կամ այլ հայացքներից,
- ազգային փոքրամասնությանը պատկանելությունից,
- գույքային վիճակից, ծնունդից,
- հաշմանդամությունից,
- տարիքից կամ անձնական կամ սոցիալական բնույթի այլ անգամանքներից, **արգելվում**

¹ Տե՛ս ՀՀ Սահմանադրության 28-րդ հոդվածը: Իրավահավասարության մասին տե՛ս նաև 30-րդ հոդվածը («Կանանց և տղամարդկանց իրավահավասարությունը»), 35-րդ հոդվածի («Ամուսնանալու ազատությունը») 2-րդ մասը, 41-րդ հոդվածի («Մտքի, խղճի և կրոնի ազատությունը») 4-րդ մասը:

² Տե՛ս ՀՀ Սահմանադրության մեկնաբանություններ/ ընդհանուր խմբագրությամբ՝ Գ.Հարությունյանի, Ա.Վաղարշյանի, Եր., «Իրավունք», 2010, էջ 171-173:

³ Տե՛ս «Ուստիկանության մասին» ՀՀ օրենքի 5-րդ հոդվածը

Օրենքի առջև հավասարության սկզբունքին հակասում է խտրականության ցանկացած դրսևորում, ինչը փաստացիորեն դառնում է որոշ մարդկանց այլ մարդկանցից տարբերելու հիմք: Ընդհանուր առմամբ պետք է գործի՝ «հավասար պայմանների առկայության դեպքում մարդիկ պետք է գտնվեն հավասար վիճակում» սկզբունքը⁵: Օրենքի առջև հավասարության սահմանադրական պահանջից շեղում չի կարելի համարել, երբ գործադրվում է դրական (պոզիտիվ) խտրականության սկզբունքը, որի նպատակն է որոշակի խմբերի և կատեգորիայի անձանց համար սահմանել առանձին արտոնություններ և առավելություններ, առավել ևս, որ դրանք բխում են սոցիալական պետության սահմանադրական դրույթից և համահունչ են Սահմանադրությամբ ամրագրված սոցիալական և տնտեսական իրավունքների ու ազատությունների իրականացման պահանջներին⁶:

Օրենքի առջև բոլորի հավասարությունն ունի նաև դրական (պոզիտիվ) նշանակության իմաստ: Սա նշանակում է, որ բոլորը պետք է ստանան օրենքով սահմանված իրավունքների ու ազատությունների միևնույն ծավալը, ունենան այդ իրավունքների ու ազատությունների իրացման նույն հնարավորությունները, դրանց պաշտպանության և խախտման դեպքում դրանց վերականգնման նույն միջոցները, ինչպես նաև հավասար իրավական պարտականություններ⁷:

Խտրականությունը՝ տարբերակված վերաբերմունքի դրսևորումը, որը ոտնահարում է անձի իրավունքները կամ ազատությունները, կամ որով անձին առավելություններ են տրվում՝ առանց օբյեկտիվ հիմքի կամ իրավաչափ նպատակի՝ սեռի, ռասայի, մաշկի գույնի, էթնիկ կամ սոցիալական ծագման, գենետիկական հատկանիշների, լեզվի, կրոնի, աշխարհայացքի, քաղաքական կամ այլ հայացքների, ազգային փոքրամասնությանը պատկանելության, գույքային վիճակի, ծննդի, առողջական վիճակի, հաշմանդամության, տարիքի կամ անձնական կամ սոցիալական բնույթի այլ հանգամանքների հիմքով⁸:

«Իրավահավասարության ապահովման և խտրականությունից պաշտպանության մասին» ՀՀ օրենքի նախագծի 4-րդ հոդվածի («Խտրականության արգելքը») 1-ին մասի համաձայն. «Խտրականությունն արգելվում է քաղաքական, տնտեսական, սոցիալական, մշակութային և կյանքի այլ ոլորտներում, այդ թվում՝ աշխատանքային հարաբերություններում, հանրային ծառայությունների մատուցման, բնակչության բժշկական օգնության և սպասարկման, սոցիալական ապահովության և աջակցության, բանկային և ֆինանսական, տրանսպորտային, ժամանցային ծառայությունների մատուցման, անշարժ գույքի առքուվաճառքի և վարձակալման, առևտրային և մասնագիտական գործունեության, կրթության, գիտության, մշակույթի, սպորտի, զանգվածային լրատվության ոլորտներում»: Միևնույն ժամանակ, նույն նախագծի 5-րդ հոդվածի 2-րդ մասը սահմանում է. «Տարբերակումը, բացառումը, սահմանափակումը և նախապատվությունը թույլատրելի են և չեն համարվում խտրականություն, եթե դրանք հետապնդում են իրավաչափ նպատակ, կիրառված միջոցները անհրաժեշտ են հետապնդվող նպատակին հասնելու համար և համաչափ են այդ նպատակին»: Նույն

⁴ Տե՛ս ՀՀ Սահմանադրության 29-րդ հոդվածը:

⁵ Տե՛ս ՀՀ Սահմանադրության մեկնաբանություններ/ ընդհանուր խմբագրությամբ՝ Գ.Հարությունյանի, Ա.Վաղարշյանի, Եր., «Իրավունք», 2010, էջ 174:

⁶ Տե՛ս ՀՀ Սահմանադրության մեկնաբանություններ/ ընդհանուր խմբագրությամբ՝ Գ.Հարությունյանի, Ա.Վաղարշյանի, Եր., «Իրավունք», 2010, էջ 175:

⁷ Տե՛ս ՀՀ Սահմանադրության մեկնաբանություններ/ ընդհանուր խմբագրությամբ՝ Գ.Հարությունյանի, Ա.Վաղարշյանի, Եր., «Իրավունք», 2010, էջ 176:

⁸ Տե՛ս ՀՀ ԶՕ 203-րդ հոդվածի 1-ին մասը:

նախագծի համաձայն՝ խտրականությունը գործողություն, անգործություն, կարգավորում, վերաբերմունք կամ քաղաքականություն է, որն արտահայտվում է իրական կամ ենթադրյալ պաշտպանված հատկանիշներից մեկի⁹ կամ մի քանիսի հիմքով ցանկացած տարբերակմամբ, բացառմամբ, սահմանափակմամբ կամ նախապատվությամբ, և որի արդյունքում անձը կամ անձանց խումբը հայտնվում է նույն կամ նման հանգամանքներում գտնվող այլ անձանց համեմատ նվազ բարենպաստ վիճակում կամ որն անհամաչափորեն անբարենպաստ է անդրադառնում անձանց խմբի նկատմամբ (5-րդ հոդվածի 1-ին մաս):

խտրականության տեսակներն են՝

- ուղղակի խտրականությունը¹⁰,
- անուղղակի խտրականությունը¹¹,
- խտրականության հրահրումը¹²,
- ոտնձգությունը¹³,
- սեգրեգացիան (խտրազատում)¹⁴,
- վիկտիմիզացիան (զոհայնացում)¹⁵,
- զուգորդված (ասոցացված) խտրականությունը¹⁶,
- ընկալման վրա հիմնված խտրականությունը¹⁷,
- հատվող խտրականությունը¹⁸
- հաշմանդամություն ունեցող անձանց խելամիտ հարմարեցումների ապահովման

⁹ Պաշտպանված հատկանիշ՝ սեռ, ռասա, մաշկի գույն, էթնիկ կամ սոցիալական ծագում, գենետիկական հատկանիշներ, լեզու, կրոն, աշխարհայացք, քաղաքական կամ այլ հայացքներ, ազգային փոքրամասնությանը պատկանելություն, գույքային վիճակ, ծնունդ, հաշմանդամություն, տարիք կամ անձնական կամ սոցիալական բնույթի այլ հանգամանքներ (3-րդ հոդվածի 1-ին մասի 3-րդ կետ):

¹⁰ Ուղղակի խտրականություն՝ անձի կամ անձանց խմբի նկատմամբ պաշտպանված հատկանիշներից որևէ մեկի կամ մի քանիսի հիմքով դրսևորված գործողություն, անգործություն, կարգավորում, վերաբերմունք կամ քաղաքականություն, որի արդյունքում անձը կամ անձանց խումբը հայտնվում է նույն կամ նման հանգամանքներում գտնվող այլ անձի կամ անձանց խմբի համեմատ նվազ բարենպաստ իրավիճակում (3-րդ հոդվածի 1-ին մասի 4-րդ կետ):

¹¹ Անուղղակի խտրականություն՝ առերևույթ չեզոք գործողություն, անգործություն, կարգավորում, վերաբերմունք կամ քաղաքականություն, որը պաշտպանված հատկանիշներից որևէ մեկի կամ մի քանիսի հիմքով անհամաչափորեն անբարենպաստ է ազդում անձանց խմբի վրա (3-րդ հոդվածի 1-ին մասի 5-րդ կետ):

¹² Խտրականության հրահրում՝ անձին ուղղված՝ մեկ այլ անձի կամ անձանց խմբի խտրականության ենթարկելու հրահանգ, ցուցում կամ կոչ (3-րդ հոդվածի 1-ին մասի 6-րդ կետ):

¹³ Ոտնձգություն՝ անձի կամ անձանց խմբի նկատմամբ անցանկալի գործողություն կամ վերաբերմունք պաշտպանված հատկանիշներից որևէ մեկի կամ մի քանիսի հիմքով, որը հանգեցրել է կամ նպատակ ունի հանգեցնել անձի արժանապատվության նվաստացմանը և նրա շուրջ ոչ բարյացակամ, թշնամական, վիրավորական, նվաստացնող կամ մերժողական միջավայրի ստեղծմանը (3-րդ հոդվածի 1-ին մասի 7-րդ կետ):

¹⁴ Սեգրեգացիա (խտրազատում)՝ որոշում, գործողություն կամ անգործություն, որն ուղղակի կամ անուղղակի կերպով հանգեցնում է պաշտպանված հատկանիշներից մեկի կամ մի քանիսի հիմքով անձանց խմբի՝ այլ անձանցից տարանջատմանը, բաժանմանը, տարբերակմանը (3-րդ հոդվածի 1-ին մասի 8-րդ կետ):

¹⁵ Վիկտիմիզացիա (զոհայնացում)՝ սույն օրենքի շրջանակում իր կամ այլ անձի իրավունքների պաշտպանության նպատակով իրավասու մարմիններին դիմում կամ բողոք ներկայացրած կամ ենթադրյալ խտրականության փաստը կամ դրա կապակցությամբ դիմում կամ բողոք ներկայացնելու մտադրությունը որոշակի կամ անորոշ անձանց շրջանակին հայտնած (հրապարակած) կամ դիմում կամ բողոք ներկայացրած անձին աջակցած անձի նկատմամբ բացասական վերաբերմունք, ինչպես նաև դիտավորյալ գործողություն կամ անգործություն, որն այդ անձի համար հանգեցրել է բացասական փաստական հետևանքների (3-րդ հոդվածի 1-ին մասի 9-րդ կետ):

¹⁶ Զուգորդված (ասոցացված) խտրականություն՝ խտրականություն այն անձի նկատմամբ, ով, թեև օժտված չէ սույն օրենքով նախատեսված պաշտպանված հատկանիշներով, սակայն ազգակցական, ամուսնական կամ այլ կապ ունի նման հատկանիշներ ունեցող անձի կամ անձանց խմբի հետ (3-րդ հոդվածի 1-ին մասի 10-րդ կետ):

¹⁷ Ընկալման վրա հիմնված խտրականություն՝ խտրականություն այն անձի նկատմամբ, ով, թեև օժտված չէ սույն օրենքով նախատեսված պաշտպանված հատկանիշներով, սակայն խտրականություն գործադրող անձի կողմից ընկալվել է որպես պաշտպանված հատկանիշներից մեկով կամ մի քանիսով օժտված անձ (3-րդ հոդվածի 1-ին մասի 11-րդ կետ):

¹⁸ Հատվող խտրականություն՝ անձի կամ անձանց խմբի նկատմամբ խտրականություն՝ միաժամանակ երկու կամ ավելի պաշտպանված հատկանիշների հիմքով, որոնք անբաժանելի են և իրենց համադրության արդյունքում հանգեցնում են խտրականության հատուկ դրսևորման (3-րդ հոդվածի 1-ին մասի 12-րդ կետ):

մերժումը (5-րդ հոդվածի 4-րդ մաս):

Ժամանակավոր հատուկ միջոցները¹⁹ և խելամիտ հարմարեցումները հավասար վերաբերմունքի, հավասար իրավունքների և հավասար հնարավորությունների ապահովման միջոց են: Խելամիտ հարմարեցումների հասկացությունը, դրանց ապահովման կարգը և առանձնահատկությունները կարգավորվում են հաշմանդամություն ունեցող անձանց իրավունքների մասին օրենսդրությամբ (5-րդ հոդվածի 6-րդ մաս):

Այսպիսով՝ ինչպես տեսնում ենք, խտրականությունը դրսևորվում է պաշտպանված հատկանիշների նկատմամբ բացասական վերաբերմունքով: Այստեղ կարևոր է շեշտադրել այն, որ պաշտպանված հատկանիշներն²⁰ իրենց ամբողջ ծավալով թվարկված չեն որևէ ներպետական իրավական ակտում, և դրանց բաց սահմանումն, ըստ էության, դրսևորվում է «անձնական կամ սոցիալական բնույթի այլ հանգամանքներ» եզրութաբանությամբ:

1.2 Խտրականության բացառումը ոստիկանության ծառայողների գործողություններում. էթիկական նորմեր

Հավասար վերաբերմունքի և խտրականության արգելքի իրացման գործում կարևոր է Ոստիկանության ծառայությունում պատշաճ վարքագծի կանոնների պահպանումը: Դրանք, ըստ էության, սահմանված են ինչպես միջազգային իրավական ակտերով, այնպես էլ՝ ներպետական: Ոստիկանության էթիկայի եվրոպական կանոնագրքի, Rec(2001)10 հանձնարարականի համաձայն՝

- Ոստիկանությունն իր առջև դրված խնդիրները կատարում է արդար կերպով՝ առաջնորդվելով, մասնավորապես, անաչառության և խտրականության բացառման սկզբունքներով:
- Ոստիկանությունն իր գործունեությունն իրականացնելիս պարտավոր է նկատի ունենալ յուրաքանչյուրի հիմնարար իրավունքները, ինչպիսիք են մտքի, խղճի, դավանանքի, արտահայտվելու ազատությունը, խաղաղ հավաքները, տեղաշարժը և ունեցվածքից խաղաղ օգտվելը:
- Ոստիկանության անձնակազմը գործում է անաչառ կերպով և հասարակության նկատմամբ հարգանքով և առանձնահատուկ ուշադրությամբ, հատկապես խոցելի խմբերին պատկանող անձանց իրավիճակի նկատմամբ:
- Ոստիկանության հետաքննությունը օբյեկտիվ և արդար բնույթ է կրում: Ոստիկանության անձնակազմը պարտավոր է նրբանկատ և հարմարվող լինել մասնավորապես երեխաների, անչափահասների, կանանց, փոքրամասնությունների, այդ թվում՝ ազգային փոքրամասնությունների և խոցելի անձանց կարիքների նկատմամբ:
- Ոստիկանությունը անհրաժեշտ աջակցություն, օգնություն և տեղեկատվություն է տրամադրում հանցագործությունից տուժածներին՝ առանց որևէ խտրականության:
- Անձանց ազատությունից զրկելը հնարավորինս սահմանափակվում և իրականացվում է՝ հաշվի առնելով յուրաքանչյուր կալանավորված անձի արժանապատվությունը, խոցելիությունը և անձնական կարիքները: Յուրաքանչյուր կալանավորված անձի համար համակարգված պահվում է կալանքի մասին արձանագրությունը:
- Ոստիկանության պետական վերահսկողությունը բաշխվում է օրենսդիր, գործադիր և

¹⁹ Ժամանակավոր հատուկ միջոցներ՝ անձանց խմբի նկատմամբ կիրառվող այնպիսի ժամանակավոր միջոցներ, որոնց նպատակն է այդ անձանց խմբի և հասարակության այլ խմբերի միջև փաստացի անհավասարության վերացումը և հասարակության մյուս անդամների հետ հավասար հնարավորությունների ապահովումը (3-րդ հոդվածի 1-ին մասի 13-րդ կետ):

²⁰ Այս մասին առավել մանրամասն տե՛ս սույն Ուղեցույցի «Պաշտպանված հատկանիշներ» հատվածում:

դատական իշխանությունների միջև²¹:

ՀՀ ոստիկանության կարգապահական կանոնագրքի²² 10-րդ հոդվածը սահմանում է Ոստիկանության ծառայողի էթիկայի կանոնները, համաձայն որի Ոստիկանության ծառայողի էթիկայի կանոնները ոստիկանության ծառայողի համար պարտադիր են ինչպես ծառայողական պարտականությունները կատարելու ընթացքում, այնպես էլ ծառայողական պարտականություններից դուրս: Ոստիկանության ծառայողի էթիկայի կանոնները բարոյականության համընդհանուր սկզբունքների վրա հիմնված՝ ոստիկանության ծառայողի վարվելակերպի (վարքագծի) և փոխհարաբերությունների առանձնահատկությունները կարգավորող նորմեր են (այսուհետև՝ վարքագծի կանոններ), որոնց նպատակն է ուղղորդել ոստիկանության ծառայողին վերջինիս վարվելակերպի առումով, ինչպես նաև իրազեկել քաղաքացիներին, թե ինչպիսի պահվածք պետք է ակնկալել ոստիկանության ծառայողից: Մասնավորապես Ոստիկանության ծառայողը, ի թիվս այլոց, պարտավոր է՝

- Հարգել Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությունն ու օրենքները, ժողովրդի սովորույթներն ու ավանդույթները:

- Նյութապես կամ այլ միջոցներով, այդ թվում՝ հրապարակային ելույթներով կամ ծառայողական պարտականությունները կատարելիս քննարկումների ժամանակ, չսատարել որևէ քաղաքական կուսակցության:

- Օրենքով նախատեսված լիազորություններն իրականացնելիս զերծ մնալ հասարակական կարծիքի ազդեցությունից և իր գործողությունների համար քննադատվելու մտավախությունից:

- Իմանալ և հարգել մարդու իրավունքներն ու ազատությունները, ցուցաբերել զսպվածություն, քաղաքակիրթ, վայելուչ և հարգալից վերաբերմունք քաղաքացիների նկատմամբ:

- Իր վարքով նպաստել հասարակության այն համոզմունքի և հավատի ձևավորմանն ու պահպանմանը, որ ոստիկանությունում ծառայությունը հիմնված է անկողմնակալության, ազնվության և օրինականության սկզբունքների վրա:

- Աջակցել օգնության կարիք ունեցող անձանց, հատկապես տարեցներին, երեխաներին, հաշմանդամություն ունեցող անձանց: Այսպիսով, ինչպես տեսնում ենք, ներպետական իրավական կարգավորումները ևս Ոստիկանության ծառայողից պահանջում են ինչպես ազատությունների գիտակցում և ճանաչում, այնպես էլ դրանց նկատմամբ հարգանքի դրսևորում՝ անկողմնակալության, ազնվության և օրինականության սկզբունքների հիման վրա:

1.3 Ինքնաստուգիչ հարցեր

1. «Բոլորը հավասար են օրենքի առջև» սկզբունքը.

ա/ սահմանադրական սկզբունք է,

բ/ սովորության սկզբունք է,

գ/ կանոնական իրավունքի սկզբունք է:

2. Ձևական կամ իրավական առումով հավասարությունը.

ա/ բոլորի հավասարությունն է,

բ/ իրավահավասարությունն է,

գ/ միայն կանանց և տղամարդկանց հավասարությունն է:

3. Խտրականությունն արգելվում է կախված միայն սեռից, ռասայից և մաշկի գույնից.

²¹ Տե՛ս 40-րդ, 43-րդ, 44-րդ, 49-րդ, 52-րդ, 54-րդ, 60-րդ կետերը:

²² Տե՛ս ՀՀ ՊՍ 2005.05.18/29(401):

ա/ ճիշտ է,

բ/ սխալ է:

4. Օրենքի առջև հավասարության սկզբունքին հակասում է խտրականության ցանկացած դրսևորում.

ա/ ճիշտ է,

բ/ սխալ է:

5. Հավասար պայմանների առկայության դեպքում մարդիկ.

ա/ պետք է գտնվեն հավասար վիճակում,

բ/ կարող են գտնվել անհավասար վիճակում,

գ/ պետք է գտնվեն անհավասար վիճակում:

6. Օրենքի առջև հավասարության սահմանադրական պահանջից շեղո՞ւմ է արդյոք պոզիտիվ խտրականության դրսևորումը.

ա/ այո,

բ/ ոչ,

գ/ չգիտեմ:

7. ՀՀ սահմանադրական դատարանի 29.01.2008 թ. ՍԴՈ-731 որոշման համաձայն՝ պետության պոզիտիվ սահմանադրական պարտավորությունն է ապահովել այնպիսի պայմաններ, որոնք.

ա/ յուրաքանչյուր առանձին դեպքում անհատական մոտեցում են ցույց տալու անձանց իրավունքների պաշտպանության հարցում,

բ/ տարբեր կարգավիճակ ունեցող անձանց հավասար հնարավորություն կտան իրացնելու, իսկ խախտման դեպքում՝ պաշտպանելու իրենց իրավունքները,

գ/ նույն կարգավիճակն ունեցող անձանց հավասար հնարավորություն կտան իրացնելու, իսկ խախտման դեպքում՝ պաշտպանելու իրենց իրավունքները:

8. Խտրականությունը.

ա/ միայն տարբերակված վերաբերմունքի դրսևորումը, որը ունահարում է անձի իրավունքները կամ ազատությունները,

բ/ միայն տարբերակված վերաբերմունքի դրսևորումը, որով անձին առավելություններ են տրվում՝ առանց օբյեկտիվ հիմքի կամ իրավաչափ նպատակի՝ սեռի, ռասայի, մաշկի գույնի, էթնիկ կամ սոցիալական ծագման, գենետիկական հատկանիշների, լեզվի, կրոնի, աշխարհայացքի, քաղաքական կամ այլ հայացքների, ազգային փոքրամասնությանը պատկանելության, գույքային վիճակի, ծննդի, առողջական վիճակի, հաշմանդամության, տարիքի կամ անձնական կամ սոցիալական բնույթի այլ հանգամանքների հիմքով,

գ/ ճիշտ են «ա» և «բ» պատասխանները:

9. Խտրականության տեսակներն են.

ա/ ուղղակի և անուղղակի խտրականությունը,

բ/ խտրականության հրահրումը և ունձգությունը,

գ/ ճիշտ են «ա» և «բ» պատասխանները:

10. Խտրականության տեսակներն են.

ա/ սեգրեգացիան,

բ/ վիկտիմիզացիան,

գ/ ճիշտ են «ա» և «բ» պատասխանները:

11. Խտրականության տեսակներն են.

ա/ զուգորդված խտրականությունը,

բ/ ընկալման վրա հիմնված խտրականությունը,

գ/ ճիշտ են «ա» և «բ» պատասխանները:

12. Խտրականության տեսակներն են.

ա/ հատվող խտրականությունը,

բ/ հաշմանդամություն ունեցող անձանց խելամիտ հարմարեցումների ապահովման մերժումը,

գ/ ճիշտ են «ա» և «բ» պատասխանները:

13. Ոստիկանության ծառայողի էթիկայի կանոնները ոստիկանության ծառայողի համար պարտադիր են.

ա/ ինչպես ծառայողական պարտականությունները կատարելու ընթացքում, այնպես էլ ծառայողական պարտականություններից դուրս,

բ/ միայն ծառայողական պարտականությունները կատարելու ընթացքում,

գ/ միայն վերադասների հետ շփումներում:

14. Ոստիկանության ծառայողը, ի թիվս այլոց, պարտավոր է.

ա/ ծառայողական պարտականությունները կատարելիս չսատարել որևէ քաղաքական կուսակցության՝ բացառությամբ ԱԺ մեծամասնություն կազմող կուսակցության,

բ/ ծառայողական պարտականությունները կատարելիս սատարել միայն իշխանական կուսակցություններին,

գ/ ծառայողական պարտականությունները կատարելիս չսատարել որևէ քաղաքական կուսակցության:

15. Ոստիկանության ծառայողը, ի թիվս այլոց, պարտավոր է.

ա/ իմանալ և հարգել մարդու իրավունքներն ու ազատությունները,

բ/ ցուցաբերել զսպվածություն, քաղաքակիրթ, վայելուչ և հարգալից վերաբերմունք քաղաքացիների նկատմամբ,

գ/ ճիշտ են «ա» և «բ» պատասխանները:

Դեպքերի ուսումնասիրություններ

Դեպքերի դարանից ուսումնասիրել սույն մասին վերաբերելի դեպքերը:

2. ԱՏԵԼՈՒԹՅԱՆ ԽՈՍՔ

2.1 Ընդհանուր բնութագիր

Չկա ատելության խոսքի իրավական կամ ընդհանուր համաձայնեցված միջազգային սահմանում, իսկ «ատելության» բնորոշումները հակասական են, վիճելի և հաճախ էմոցիոնալ²³: Սակայն միջազգային իրավական փաստաթղթերում առկա մոտեցումները հանգում են հետևյալին.

- Ազգային, ռասայական կամ կրոնական ատելության օգտին որևէ ելույթ, որն իրենից ներկայացնում է խտրականության, թշնամանքի կամ բռնության սադրանք, պետք է արգելվի օրենքով²⁴:

- Օրենքով պատժելի հանցանք են համարվում ռասայական գերազանցության կամ ռասայական ատելության վրա հիմնված գաղափարների տարածումը, ռասայական խտրականության հրահրումը, ինչպես նաև ցանկացած ռասայի կամ մաշկի այլ գույն կամ էթնիկական այլ ծագում ունեցող անձանց խմբի դեմ ուղղված բռնության գործողությունները կամ դրանց հրահրումը, ինչպես նաև ռասիստական գործունեությանն

²³ Ե՛ւ «Addressing hate speech through education», a guide for policy-makers, UNESCO and The United Nations, 2023, էջ 17:

²⁴ Տե՛ս ՄԱԿ-ի 1966թ. դեկտեմբերի 16-ի «Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների մասին» միջազգային դաշնագրի 20-րդ հոդվածի 2-րդ մասը:

օգնություն տրամադրելը, ներառյալ՝ նման գործունեության ֆինանսավորումը²⁵:

• «Խոսքի միջոցով, գրավոր կամ վարքագծի միջոցով հաղորդակցման ցանկացած տեսակ, որը հարձակողական բնույթ է կրում կամ օգտագործում է նվաստացուցիչ կամ խտրական խոսք՝ ուղղված անձին կամ խմբին՝ այն բանի հիման վրա, թե ովքեր են նրանք, այլ կերպ ասած՝ նրանց կրոնի, էթնիկական պատկանելության, ազգության, ռասայի, մաշկի գույնի, ծագման, սեռի կամ ինքնության այլ գործոնի հիման վրա»²⁶:

2.2 Ատելության խոսքի նպատակներն ու ազդեցությունները

Ատելության խոսքի նպատակներն են՝ բնակչությանը կամ հատուկ թիրախային խմբերի անդամներին՝

- բևեռացնելը,
- պառակտելը,
- թշնամացնելը,
- սարսափեցնելը և այլն:

Ատելության խոսքի ազդեցությունը նույնպես կարող է շատ տարբեր լինել՝ մասամբ կախված նրանից, թե ով է այն տարածում կամ հրաժարվում դատապարտելուց: Դրանք կարող են լինել մարդու կյանքի, առողջության, գույքի ոտնձգություններից մինչև ցեղասպանություն:

Ատելության խոսքը

դրսևորվում է	արտահայտվում է	տարածվում է
բանավոր անշարժ և գրավոր	հայտարարություններում ելույթներում	շարժվող պատկերների միջոցով տեսահոլովակների և գծագրերի միջոցով
տեսողական բազմազան ձևերով	լրատվական ռեպորտաժներում բլոգներում տեքստերում	հնչյունների, երգերի միջոցով ձեռքի ազդանշաններով ոչ խոսքային ժեստերով թռուցիկների և պաստառների միջոցով
		գրաֆիտիների, պաստառների և բամպերի կաշուն պիտակների և տարբերանշանների կամ հագուստի և ապրանքների կողավորված գրաֆիկայի միջոցով

Այսպիսով, ատելության խոսքը կարող է դրսևորվել գրավոր, բանավոր, ժեստի, պատկերի, ծաղրանկարի, լուսանկարի, գեղանկարի, սիմվոլի և խոսքի ցանկացած այլ ձևով: Այն կարող է արտահայտվել ինչպես հրապարակային, այնպես էլ ոչ հրապարակային եղանակով:

2.3 Ատելության խոսքի հիմնական պատճառները

²⁵ Տե՛ս ՄԱԿ-ի 1965թ. դեկտեմբերի 21-ի «Ռասայական խտրականության բոլոր ձևերի վերացման մասին» միջազգային կոնվենցիայի 4-րդ հոդվածի «ա» կետը:

²⁶ Տե՛ս Ատելության խոսքի դեմ ռազմավարություն և գործողությունների ծրագիր (մայիս, 2019թ.), հասանելի է համացանցային հետևյալ հասցեում: <https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/UN%20Strategy%20and%20Plan%20of%20Action%20on%20Hate%20Speech%2018%20June%20SYNOPSIS.pdf> 22.10.2024թ., ժամը 11:05-ին:

Ատելության խոսքի հիմնական պատճառները ռասայական, էթնիկական, կրոնական, գենդերային, սեռական և ինքնության այլ խմբերի անդամների նկատմամբ խտրականության մեջ են:

- Ատելության խոսքը սրվում է նախընտրական քարոզարշավի ելույթներում պոպուլիստական ազգայնականության և այլատյացության աճով և ատելության հոետորաբանության օրինականացմամբ, երբ քաղաքական գործիչները, կրոնական առաջնորդները և հիմնական լրատվամիջոցները արտադրում և տարածում են ապատեղեկատվություն, քարոզչություն, ռասիստական և այլատյաց գաղափարներ կամ դավադրության տեսություններ՝ ուղղված մարդկանց որոշակի խմբին²⁷:

- Ատելության խոսքը արմատավորված է նախապաշարմունքների և բազմազանության, մշակութային տարբերությունների և տարբեր կարծիքների չգնահատման մեջ:

2.4 Ատելության խոսքի հետևանքները

Ատելության խոսքի հետևանքները բազմաշերտ են: Դրանք կարող են լինել ինչպես անհատ մարդուն կամ մարդկանց խմբին ուղղակիորեն վերաբերելի, այնպես էլ ամբողջ հասարակության վրա անմիջական ազդեցություն ունեցող: Այսպես, օրինակ՝

- Հարձակումը,
- սպանությունը,
- բռնի ծայրահեղականության ակտերը,
- հասարակության բևեռացումը,
- ապամարդկայնացումը,
- համակարգային անհավասարության կամ անարդարության դրսևորումը
- և այլն:

Յուրաքանչյուր ոք ունի իր կարծիքն ազատ արտահայտելու իրավունք, սակայն պրակտիկայում շատ հաճախ վերոնշյալ իրավունքը բացարձականացվում է, և արդյունքում խոսքի միջոցով կարծիքի ազատության իրավունքն առանձին անձանց կամ կազմակերպությունների կողմից օգտագործվում է նաև ի վնաս հասարակության, նրա անդամների շահերի և բարօրության, ոտնահարվում են առանձին անձանց իրավունքներն ու արժանապատվությունը: Այդ պատճառով միջազգային փաստաթղթերը և դրանց հիման վրա պետությունների օրենսդրությունները նախատեսում են խոսքի ազատության իրավունքի սահմանափակման օրենսդրական հնարավորություններ, այն դեպքերում, երբ խոսքի ազատության իրավունքը վերաճում է «ատելության խոսքի»:

«Ատելության խոսքը» դուրս է խոսքի ազատության իրավունքի շրջանակներից: Թեև միջազգային իրավունքում առկա չէ «ատելության խոսք» հասկացության համընդհանուր ճանաչում գտած ձևակերպում, և այն տարբեր կերպ է ընկալվում ազգային և միջազգային մակարդակներում և տարբեր դրսևորումներ կարող է ունենալ, այնուամենայնիվ անվիճելի է, որ անձի կյանքի կամ առողջության համար վտանգավոր բռնություն գործադրելու հրապարակային կոչերը, անձի կյանքի կամ առողջության համար վտանգավոր բռնությունը հրապարակայնորեն արդարացնելը կամ նման բռնությունը քարոզելը «ատելության խոսքի» ծայրահեղ դրսևորում է:

²⁷ Տե՛ս Պիացա, Ջեյմս (2020), Երբ քաղաքական գործիչները օգտագործում են ատելության խոսք, քաղաքական բռնությունն ավելանում է: Հարցազրույցը հասանելի է համացանցային հետևյալ հասցեում.
<https://theconversation.com/when-politicians-use-hate-speech-political-violence-increases-146640>, 22.10.2024թ., ժամը 11:44-ին:

2.5 Ինքնաստուգիչ հարցեր

1. «Ատելության խոսքն» ունի հստակ նորմատիվային սահմանում.

ա/ ճիշտ է,

բ/ սխալ է:

2. Ապատեղեկատվությունը կարող է տարածվել.

ա/ միայն դիտավորությամբ,

բ/ միայն առանց վնաս պատճառելու կամ շահարկելու նպատակի,

գ/ դիտավորությամբ կամ առանց դիտավորության և վնաս պատճառելու ու շահարկելու նպատակի:

3. Ատելության խոսքի նպատակներն են՝ բնակչությանը կամ հատուկ թիրախային խմբերի անդամներին.

ա/ բևեռացնելը և պառակտելը,

բ/ թշնամացնելը և սարսափեցնելը,

գ/ ճիշտ են «ա» և «բ» պատասխանները:

4. Ատելության խոսքը կարող է ազդել.

ա/ միայն մարդու տրամադրության վրա,

բ/ միայն մարդու կյանքի որակի վրա,

գ/ մարդու կյանքի, առողջության, գույքի վրա:

5. Ատելության խոսքը դրսևորվում է.

ա/ միայն բանավոր ձևով,

բ/ գրավոր և տեսողական բազմազան ձևերով,

գ/ միայն բանավոր և գրավոր ձևերով:

6. Ատելության խոսքն արտահայտվում է.

ա/ բլոգներում, լրատվական ծրագրերում, քաղաքական ելույթներում, գիտական աշխատություններում,

բ/ միայն հայտարարություններում, բլոգներում, լրատվական ծրագրերում,

գ/ միայն հայտարարություններում և քաղաքական ելույթներում:

7. «Ատելության խոսքը» դուրս չէ խոսքի ազատության իրավունքի շրջանակներից.

ա/ ճիշտ է,

բ/ սխալ է:

8. Ատելության խոսքի հիմնական պատճառը.

ա/ մարդկանց տարբերությունները,

բ/ դավանաբանական հարցերի վերաբերյալ տարակարծությունները,

գ/ խտրականությունը:

9. Ատելության խոսքի հետևանքներն են.

ա/ ապամարդկայնացում և համակարգային անհավասարության կամ անարդարության դրսևորում,

բ/ հասարակության բևեռացում,

գ/ ճիշտ են «ա» և «բ» պատասխանները:

10. Ատելության խոսքի դեմ պայքարում պետության պարտականությունները սահմանված են.

ա/ միայն միջազգային իրավական ակտերով և նախադեպային որոշումներով,

բ/ միայն ներպետական իրավական ակտերով,
գ/ ինչպես միջազգային իրավական ակտերով և նախադեպային որոշումներով, այնպես էլ ներպետական իրավական ակտերով:

Դեպքերի ուսումնասիրություններ

Դեպքերի դարանից ուսումնասիրել սույն մասին վերաբերելի դեպքերը:

3. ԱՏԵԼՈՒԹՅԱՆ ՇԱՐԺԱՌԻԹՈՎ ՀԱՆՑԱԳՈՐԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

3.1 Ընդհանուր բնութագիր

Ատելության շարժառիթով հանցագործություններն այլ հանցագործությունների համեմատ կարող են ավելի մեծ ազդեցություն ունենալ տուժողների վրա, քանի որ դրանք ուղղված են իրենց ինքնության հիմնական կողմերին²⁸:

Ատելության շարժառիթով հանցագործությունները՝

- «ուղերձ պարունակող հանցագործություններ» են,
- կարող են հանգեցնել աղետալի արդյունքների՝ ընդհուպ ցեղասպանությունների,
 - «անվնաս» թվացող կատակները, կարծրատիպերը կամ ստորացուցիչ հայտարարություններն առօրյա կյանքում հանդուրժվելու դեպքում հիմք կարող են դառնալ խտրականության շատ ավելի լուրջ դրսևորումների համար,
- եթե խտրական վերաբերմունքը պատշաճ արձագանք չստանա, այն կարող է ընթացք տալ խտրականության ավելի սուր ձևերի՝ ատելության շարժառիթով հանցագործությունների, հետևաբար ոստիկանությունն իր իրավասության շրջանակներում պետք է օր առաջ ներգրավվի խտրական վերաբերմունքի դեմ պայքարում:

Հանցագործության տարրերը. ԵԱՀԿ-ի միջազգայնորեն ճանաչված սահմանման համաձայն՝ ատելության հողի վրա հանցագործությունները հանցավոր արարքներ են, որոնք կատարվել են կանխակալ շարժառիթներով: Որպես այդպիսին, դրանք ներառում են երկու տարր.

- քրեական հանցակազմ,
- կանխակալության շարժառիթ²⁹:

Ատելության շարժառիթով հանցագործությունը քրեական օրենսգրքով նախատեսված կանխակալության շարժառիթով ցանկացած հանցագործություն (ներառյալ սպանություն, սպառնալիքներ և հրկիզումներ) է: Կանխակալության շարժառիթը վերաբերում է հանցագործի կողմից թիրախի (անձի կամ գույքի) ընտրությանը պաշտպանված հատկանիշի պատճառով: Ցանկացած հանցագործություն կհամարվի կանխակալ հանցագործություն, եթե հանցագործության կատարման շարժառիթներից առնվազն մեկը թիրախի ենթադրյալ կամ փաստացի անդամակցությունն է, կամ կապը մարդկանց որոշակի խմբի հետ: Նման խմբերը

²⁸ Տե՛ս ԵԱՀԿ ԺՅՄԻԳ (2018թ.) Ոստիկանության ծառայողների և դատախազների համար ատելության հիմքով հանցագործությունների դեմ պայքարի համատեղ ուսուցման ձեռնարկ, էջ 23:

²⁹ Տե՛ս ԵԱՀԿ ԺՅՄԻԳ (2009) Ատելության հիմքով հանցագործությունների մասին օրենքներ՝ գործնական ուղեցույց, էջ 16:

սովորաբար կիսում են մի հատկանիշ, որը հաճախ տեսանելի և անփոփոխ է, օրինակ՝ մաշկի գույնը կամ սեռը³⁰:

3.2 Կանխակալության շարժառիթ

«Հանցակազմի» տարրի հետ մեկտեղ ատելության շարժառիթով հանցագործության սահմանման երկրորդ հիմնական տարրը կանխակալության շարժառիթն է: Իրականում «ատելություն» բառի օգտագործումը կարող է մոլորեցնել մարդկանց՝ մտածելով, որ ամբաստանյալը պետք է ատի տուժողին կամ տուժողների խմբին, որպեսզի հանցավոր արարքը համարվի ատելության շարժառիթով հանցագործություն: Սակայն գործոնը, որը սովորական հանցագործությունը վերածում է ատելության շարժառիթով հանցագործության, հանցագործի կողմից տուժողի ընտրությունն է՝ պայմանավորված այն խմբի նկատմամբ կանխակալությամբ, որին պատկանում է կամ համարվում է, որ պատկանում է տուժողը³¹: Կանխակալության շարժառիթները կարող են լայնորեն սահմանվել որպես «արդեն իսկ գոյություն ունեցող բացասական կարծիք, կարծրատիպային ենթադրություն, անհանդուրժողականություն կամ ատելություն՝ ուղղված ընդհանուր հատկանիշ ունեցող որոշակի խմբի»³²:

• **Կարծրատիպը** «պարզեցված և ստանդարտացված հասկացություն կամ պատկեր է, որն ունի հատուկ նշանակություն և կիսվում է խմբի անդամների կողմից»³³:

• **Նախապաշարմունքի** պարզ սահմանումն է «դատողություն, որը սովորաբար բացասական է, որը մենք անում ենք մեկ այլ անձի կամ այլ անձանց խմբի մասին՝ առանց նրանց ճանաչելու»³⁴: Այդ վերաբերմունքը կարող են կիսել շատ անձինք, և այն կարող է հանդիսանալ սոցիալական, կրթական կամ ընտանեկան նորմերի արդյունք³⁵:

Պետք է նշել, որ կանխակալության շարժառիթն այստեղ կարող է լինել ոչ միայն միակ, այլև հաճախ՝ լրացուցիչ **շարժառիթ**:

Շարժառիթն այստեղ վերաբերում է այն գաղափարին, թե ինչից ելնելով է իրավախախտը թիրախ ընտրել իր հանցագործության համար³⁶: Այսպիսով, թիրախն ընտրվում է պաշտպանված հատկանիշների պատճառով:

3.3 Պաշտպանված հատկանիշներ

Պաշտպանված հատկանիշը մարդկանց խմբին բնորոշ հատուկ կատեգորիա է, օրինակ՝

- տարիքը,

³⁰ Տե՛ս Ոստիկանների և դատախազների ատելության հանցագործությունների վերաբերյալ համատեղ ուսուցման ձեռնարկ, ԵԱՀԿ/ԺՀՄԻԳ 2018, էջ 19:

³¹ Տե՛ս ԵԱՀԿ ԺՀՄԻԳ (2014թ.) Ատելության հիմքով հանցագործությունների քրեական հետապնդումը՝ գործնական ուղեցույց, էջ 20:

³² Տե՛ս ԵԱՀԿ ԺՀՄԻԳ-ի 1 Ատելության հիմքով հանցագործության մասին հաղորդման առցանց էջ, հասանելի է հետևյալ հղումով՝ <https://hatecrime.osce.org/what-hate-crime>:

³³ Առցանց բառարան, հասանելի է հետևյալ հղումով՝ www.dictionary.com/browse/stereotype:

³⁴ Տե՛ս Եվրոպայի խորհուրդ, ԿՈՄՊԱՍ: Մարդու իրավունքների մասին կրթության ձեռնարկ երիտասարդների համար, հասանելի է հետևյալ հղումով՝ www.coe.int/en/web/compass/Discrimination-and-Intolerance:

³⁵ Տե՛ս Ձեռնարկ ոստիկանության ծառայողների համար՝ հավասարության ապահովում և խտրականության բացառում, ԵԽ, խմբագիր Ջոաննա Փերրի, էջ 140:

³⁶ Տե՛ս Ձեռնարկ ոստիկանության ծառայողների համար՝ հավասարության ապահովում և խտրականության բացառում, ԵԽ, խմբագիր Ջոաննա Փերրի, էջ 141:

- հաշմանդամությունը,
- «ռասան» / էթնիկ պատկանելությունը,
- դավանանքը,
- սեռը,
- սեռական կողմնորոշումը,
- գենդերային ինքնությունը և այլն, որոնք թիրախավորում են ատելության շարժառիթով հանցագործություն կատարած անձինք:

Պաշտպանված հատկանիշները պետք է՝

- ձևավորեն խմբի ընդհանուր ինքնությունը,
- արտացոլեն անձի ինքնության խորը և հիմնարար կողմը³⁷:

Խմբային հատկանիշները հաճախ ակնհայտ կամ նկատելի են ուրիշների համար, օրինակ՝ լեզուն, սեռը կամ էթնիկ պատկանելությունը, ընդ որում՝ դրանք որպես կանոն անփոփոխ են և չեն կարող փոփոխվել կրողի ցանկությամբ³⁸:

Այս առումով հաճախ քննարկվում է, օրինակ այն, թե ոստիկանները կամ ֆուտբոլասերները համարվո՞ւմ են արդյոք պաշտպանված հատկանիշ ունեցող խմբեր: Նախ, այս խմբերի բնութագրերը մշտական չեն. ոստիկանները կարող են հանել իրենց համագգեստը, երբ աշխատավայրում չեն և չեն ճանաչվի որպես ոստիկան: Նրանք նույնպես դժվար թե ողջ կյանքում մնան ոստիկաններ: Երկրորդ, այս բնութագրերը բավականաչափ ընդհանուր արտահայտությամբ չեն արտահայտվում (օրինակ՝ ոստիկանը պրոֆեսիոնալի տեսակ է, ֆուտբոլասերը՝ սպորտի սիրահար): Երբ արտահայտվում են այս տերմիններով, բնութագրերը կորցնում են իրենց ողջ ճշգրտությունը և այլևս չեն համապատասխանում ատելության հանցագործության համատեքստին³⁹:

3.3.1 Ատելության շարժառիթով հանցագործությունների թիրախը

Ատելության շարժառիթով հանցագործությունների թիրախները բազմազան են և կարող են լինել՝

- անհատը,
- մարդկանց խումբը,
- գույքը:

Անկախ նրանից, թե հարձակումն անհատի կամ գույքի նկատմամբ է, այն իր ազդեցությունն է թողնում նույն պաշտպանված հատկանիշն ունեցող խմբի անդամների վրա: Օրինակ՝ եկեղեցու պատին «մահ բոլոր քրիստոնյաներին» ուղերձն այդպիսի հանցագործություն է: Այդ ուղերձի միջոցով վախի ազդակ է ուղարկվում ողջ քրիստոնեական համայնքին:

³⁷ Տե՛ս ԵԱՀԿ ԺՅՄԻԳ (2014թ.) Ատելության հիմքով հանցագործությունների քրեական հետապնդում՝ գործնական ուղեցույց, էջ 21:

³⁸ Տե՛ս ԵԱՀԿ ԺՅՄԻԳ (2014թ.) Ատելության հիմքով հանցագործությունների քրեական հետապնդում՝ գործնական ուղեցույց, էջ 21:

³⁹ Տե՛ս Ոստիկանների և դատախազների ատելության հանցագործությունների վերաբերյալ համատեղ ուսուցման ձեռնարկ, ԵԱՀԿ/ԺՅՄԻԳ 2018, էջ 19-20:

Մյուս կողմից, երկրի իշխանությունների և հատկապես ոստիկանության պարտականությունն է ազդակ հղել հանցագործներին առ այն, որ նման ուղեբժները չեն հանդուրժվի: Պետության կողմից արդյունավետ միջոցների կիրառումը կվստահեցնի հանրությանը, որ այն հուսալիորեն պաշտպանված է:

3.3.2 Թյուրընկալում

Լինում են իրավիճակներ, երբ տուժողն իրականում թիրախային խմբի անդամ չէ, այլ իրավախախտի կողմից ընկալվում է որպես այդպիսին: Նման իրավիճակներում ատելության շարժառիթով հանցագործությունները կատարվում են թյուր ընկալման հետևանքով: Նման դեպքում կարևորը իրավախախտի շարժառիթն է և ոչ թե այն, թե արդյոք տուժողն իրականում կրում է նույն պաշտպանված հատկանիշները, ինչ թիրախային խումբը:

Այսինքն, եթե հանցագործը սխալ կերպով ընկալում է թիրախը որպես պաշտպանված հատկանիշ ունեցող խմբին պատկանող, ապա հանցագործությունը դեռևս որակվում է որպես ատելության հանցագործություն: Օրինակ՝ ավանդական չալմա կրող սիկի համայնքից տղամարդը կարող է հարձակման ենթարկվել՝ սխալ ենթադրությամբ, որ նա մահմեդական է, կամ ավելի մուգ մաշկ ունեցող անձը կարող է ենթարկվել հարձակման, քանի որ հանցագործը ենթադրում է, որ այդ անձը գնչու է: Եթե միմյանց կողքով քայլող երկու տղամարդու վրա հարձակվում են՝ ենթադրելով, որ նրանք «գեյ» են, ապա այն որակվում է որպես հարձակում ինչ-որ մեկի դեմ՝ ելնելով նրանց սեռական կողմնորոշումից՝ անկախ նրանից՝ նրանք իրականում «գեյ» են, թե ոչ: Այս բոլոր դեպքերում կարևոր չէ, թե իրականում տուժողները կրում են այդ հատկանիշները, բավական է, որ հանցագործը դրանք ընկալի որպես այդպիսին⁴⁰:

3.3.3 Ատելության շարժառիթով հանցագործություն՝ տուժողի ասոցացման կամ առնչվելու շարժառիթով

Ինչպես նշվեց վերևում՝ ատելության շարժառիթով հանցագործությունները կարող են իրականացվել թյուրընկալման պատճառով առ այն, որ անձը որոշակի խմբի անդամ է: Նմանապես, ատելության շարժառիթով որոշ հանցագործությունների դեպքում իրավախախտը տուժողին թիրախավորում է ոչ թե նրա անձնական հատկանիշներից ելնելով, այլ ասոցացնելով նրան այն անձի կամ անձանց հետ, որոնց նկատմամբ իրավախախտը կանխակալ վերաբերմունք ունի⁴¹:

Ի տարբերություն այն դեպքերի, երբ տուժողները թիրախավորվում են թյուրընկալման պատճառով, տվյալ դեպքում իրավախախտը գիտակցում է, որ թիրախը այդ խմբին չի պատկանում: Շատ հաճախ նման դեպքերի զոհ են դառնում փոքրամասնությունների խմբերի իրավունքները պաշտպանող իրավապաշտպանները: Ասոցացումը կարող է լինել ընտանիքի, ընկերների, որոշ կազմակերպություններին անդամակցության և այլնի միջոցով:

⁴⁰ Տե՛ս Ոստիկանների և դատախազների ատելության հանցագործությունների վերաբերյալ համատեղ ուսուցման ձեռնարկ, ԵԱՀԿ/ԺՅՄԻԳ 2018, էջ 21:

⁴¹ Տե՛ս ԵԱՀԿ ԺՅՄԻԳ (2014) Ատելության հիմքով հանցագործությունների քրեական հետապնդումը՝ գործնական ուղեցույց, էջ 55:

3.4 Կանխակալության ցուցիչները

Այն, ինչ առանձնացնում է ատելության շարժառիթով հանցագործությունների քննությունը, կանխակալության շարժառիթն ապացուցելու պահանջն է: Հանցագործության հնարավոր կանխակալության երանգն արդյունավետ բացահայտելու համար քննություն իրականացնող մարմիններին խորհուրդ է տրվում օգտագործել այսպես կոչված «**կանխակալության ցուցիչները**»⁴²:

Կանխակալության ցուցիչները «հանցավոր արարքն ուղեկցող օբյեկտիվ փաստեր, հանգամանքներ կամ օրինաչափություններ (դրսևորումներ) են, որոնք առանձին կամ այլ փաստերի կամ հանգամանքների հետ համակցությամբ վկայում են, որ հանցագործի գործողությունները ամբողջությամբ կամ մասամբ պայմանավորված են եղել կանխակալության որևէ շարժառիթով¹⁶³: Ընդհանուր առմամբ, առավել տարածված կանխակալության ցուցիչները հետևյալն են՝

- տուժողի կամ վկայի ընկալումը,
- վերբալ կամ գրավոր հայտարարությունները, ժեստերը, մեկնաբանությունները, գրաֆիտիները,
- հանցագործի և զոհի միջև տարբերությունները՝ էթնիկական, կրոնական կամ մշակութային հիմքերով,
- կազմակերպված ատելության խմբերին աջակցությունը,
- արարքի վայրը և ժամանակը,
- նախկին հանցագործությունների կամ միջադեպերի օրինաչափությունները կամ հաճախականությունը,
- բռնության բնույթը,
- այլ շարժառիթների բացակայությունը:

3.4.1 Տուժողի կամ վկայի ընկալումը

Սա քննության սկզբնական փուլում ամենակարևոր ցուցիչներից մեկն է: Տուժողի կամ վկայի կողմից ներկայացվող տեղեկատվությունը կարող է էապես ազդել շարժառիթների նույնականացման գործընթացի վրա և մեծացնել հաջող արդյունքի հավանականությունը⁴³:

3.4.2 Վերբալ/բանավոր կամ գրավոր հայտարարությունները, ժեստերը, մեկնաբանությունները, գրաֆիտիները

Հայտարարությունները, լինեն վերբալ/բանավոր կամ գրավոր, կանխակալության բացահայտ ցուցիչներ են և իրավապահ մարմինների կողմից հավաքման ենթակա կարևոր ապացույցներ: Նման հայտարարությունները ատելության շարժառիթով հանցագործությունների գործերում բավականին տարածված ցուցիչ են, քանի որ հանցագործները հիմնականում ցանկանում են բացահայտ վախի ուղերձներ հղել:

⁴² Տե՛ս Ձեռնարկ ոստիկանության ծառայողների համար՝ հավասարության ապահովում և խտրականության բացառում, ԵԽ, խմբագիր Ջոաննա Փերրի, էջ 152:

⁴³ Տե՛ս Նաև Ոստիկանների և դատախազների ատելության հանցագործությունների վերաբերյալ համատեղ ուսուցման ձեռնարկ, ԵԱՀԿ/ԺՀՄԻԳ 2018, էջ 25:

Միջադեպից առաջ, ընթացքում կամ դրանից հետո վերբալ հայտարարությունները ուժեղ ցուցիչ են, որ հանցագործությունն ունի ատելության դրդապատճառ: Գրավոր հայտարարությունները (տրաֆարետները, գրաֆիտիները և այլն) կարող են հայտնաբերվել հանցագործության վայրի մոտ, սոցիալական ցանցերի էջերում (օրինակ՝ հանցագործի գրառումները կամ մեկնաբանությունները ֆեյսբուքում կամ այլ սոցիալական հարթակներում) կամ հարակից այլ վայրերում⁴⁴: Հետևաբար, նրանց մեկնաբանությունները, հայտարարությունները, ժեստերը և ցանկացած գրաֆիտի, որը նրանք թողել են հանցագործության վայրում, պետք է վերլուծվեն և ձայնագրվեն⁴⁵: Բացի այդ, հատուկ նշանակություն ունեցող ժեստերը (օրինակ՝ նացիստական ողջույնը, Գորշ գայլերի նշանները և այլն) կարող են լրացուցիչ նշանակություն ունենալ քննության համար: Սովորաբար ժեստերի վերաբերյալ ապացույցները հավաքվում են տուժողների և վկաների ցուցմունքների ու տեսախցիկների տեսագրությունների միջոցով: Հայտարարություններ ընդունելիս կարևոր է արձանագրել ճշգրիտ ձևակերպումը (նույնիսկ եթե լեզուն վիրավորական է կամ ժարգոնային), քանի որ հանցագործի մեկնաբանությունները շատ հաճախ հիմնական ռեսուրս են ատելության հանցագործությունները բացահայտելու և դրդապատճառն ապացուցելու համար⁴⁶:

3.4.3 Հանցագործի և զոհի միջև տարբերությունները՝ էթնիկական, կրոնական կամ մշակութային հիմքերով

Ոչ բոլոր հանցագործությունները, որոնցում ներգրավված են տարբեր էթնիկ, կրոնական կամ մշակութային ծագում ունեցող հանցագործներ և զոհեր, կարող են լինել ատելության հանցագործություն: Այնուամենայնիվ, նման տեղեկատվությունը պետք է գրանցվի, քանի որ այն կարող է օգնել հաստատելու, թե արդյոք միջադեպը ատելության հանցագործություն է⁴⁷:

Ըստ էության այս ցուցիչը, ամենայն հավանականությամբ, ինքնին բավարար չէ կանխակալության շարժառիթը հիմնավորելու համար և պետք է ուղեկցվի այլ ապացույցներով⁴⁸:

3.4.4 Կազմակերպված ատելության խմբերին աջակցություն կամ կապ նրանց հետ

Թեև ատելության հանցագործությունների մեծ մասը չեն կատարվում ատելության կազմակերպված խմբերի կողմից, երբ ոստիկանությունը հայտնաբերում է հանցագործության վայրում կազմակերպված ատելության խմբի առկայությունը, այս տարրը պետք է հետազայում հետաքննվի՝ հնարավոր կողմնակալության դրդապատճառը

⁴⁴ Տե՛ս Ձեռնարկ ոստիկանության ծառայողների համար՝ հավասարության ապահովում և խտրականության բացառում, ԵԽ, խմբագիր Ջոաննա Փերրի, էջ 156:

⁴⁵ Տե՛ս Նաև Ոստիկանների և դատախազների ատելության հանցագործությունների վերաբերյալ համատեղ ուսուցման ձեռնարկ, ԵԱՀԿ/ԺՅՄԻԳ 2018, էջ 25:

⁴⁶ Տե՛ս Նաև Ոստիկանների և դատախազների ատելության հանցագործությունների վերաբերյալ համատեղ ուսուցման ձեռնարկ, ԵԱՀԿ/ԺՅՄԻԳ 2018, էջ 25:

⁴⁷ Տե՛ս Նաև Ոստիկանների և դատախազների ատելության հանցագործությունների վերաբերյալ համատեղ ուսուցման ձեռնարկ, ԵԱՀԿ/ԺՅՄԻԳ 2018, էջ 26:

⁴⁸ Տե՛ս Ձեռնարկ ոստիկանության ծառայողների համար՝ հավասարության ապահովում և խտրականության բացառում, ԵԽ, խմբագիր Ջոաննա Փերրի, էջ 157-158:

բացահայտելու համար: Իհարկե, ատելության կազմակերպված խմբերի կողմից կատարված ոչ բոլոր հանցագործություններն են ատելության հանցագործություններ⁴⁹:

3.4.5 Արարքի վայրը և ժամանակը

Հանցագործության կատարման վայրը և/կամ ժամանակը կարող է լինել կանխակալության մոտիվացիայի հիմնական ցուցանիշը: Երբեմն հանցագործները որոշում են հանցագործություն կատարել այն ժամանակ կամ վայրում, որը նշանակալի է թիրախային խմբի համար: Որոշ դեպքերում այդ ցուցիչը հեշտությամբ տեսանելի է, օրինակ, երբ հանցագործության վայրը պաշտամունքի վայր է կամ թիրախավորված համայնքի գրասենյակ, և ամսաթվերը համընկնում են տոնակատարության ամսաթվերի հետ, ընդ որում, եթե հանգամանքներն այնքան էլ հստակ չեն, ոստիկանները պետք է ուշադիր լինեն նման մանրամասների նկատմամբ⁵⁰:

3.4.6 Նախկին հանցագործությունների կամ միջադեպերի օրինաչափությունները կամ հաճախականությունը

Սա ցուցիչ է, որը պահանջում է հետաքննվող միջադեպի համատեքստի լայն հեռանկարի առկայություն: Եթե առկա է մի քանի նման հարձակումների պատմություն, որոնցում ներգրավված է միևնույն տուժողը, կամ միջադեպերն ունեն նույն «ձեռագիրը», դա կարող է ուժեղ ցուցիչ լինել: Այս ցուցիչի հիման վրա գործելիս անհրաժեշտություն կարող է առաջանալ, որպեսզի քննիչները համագործակցեն ոստիկանության կամ դատախազության գործընկերների, ինչպես նաև մարմինների հետ՝ բացահայտելու օրինաչափությունները, կազմակերպված ատելության խմբերը և հանցագործության մեջ առերևույթ ներգրավված կասկածյալներին⁵¹:

3.4.7 Բռնության բնույթը

Ինչպես նշվել էր վերևում՝ ատելության շարժառիթով հանցագործությունները «ուղերձի հանցագործություններ» են, ուստի հանցագործները հաճախ իրենց գործողությունները իրականացնում են հատուկ ձևով: Որպես թիրախային խմբի նկատմամբ գերազանցության և նրանց մերժման դրսևորում, ատելության շարժառիթով հանցագործություններում կարող է դրսևորվել ծայրահեղ ստորացուցիչ վերաբերմունք՝ ուղղված տուժողների արժանապատվության նվաստացմանը⁵²: Օրինակ՝ զոհին մի քանի անգամ դանակահարում են, կամ նսեմացնում ու նվաստացնում են թիրախի վրա միզելով

⁴⁹ Տե՛ս նաև Ոստիկանների և դատախազների ատելության հանցագործությունների վերաբերյալ համատեղ ուսուցման ձեռնարկ, ԵԱՀԿ/ԺՅՄԻԳ 2018, էջ 26:

⁵⁰ Տե՛ս Զեռնարկ ոստիկանության ծառայողների համար՝ հավասարության ապահովում և խտրականության բացառում, ԵԽ, խմբագիր Ջոաննա Փերրի, էջ 157:

⁵¹ Տե՛ս Ոստիկանապետների միջազգային միավորում (IACP) Իրավակիրառման քաղաքականության կենտրոն, «Ատելության հիմքով հանցագործությունների հետաքննություն», էջ 2, տե՛ս նաև Զեռնարկ ոստիկանության ծառայողների համար՝ հավասարության ապահովում և խտրականության բացառում, ԵԽ, խմբագիր Ջոաննա Փերրի, էջ 157, տե՛ս նաև Ոստիկանների և դատախազների ատելության հանցագործությունների վերաբերյալ համատեղ ուսուցման ձեռնարկ, ԵԱՀԿ/ԺՅՄԻԳ 2018, էջ 27:

⁵² Տե՛ս ԵԱՀԿ ԺՅՄԻԳ (2019) Կանխակալության ցուցիչների կիրառումը՝ գործնական գործիք ոստիկանության ծառայողների համար, էջ 20:

կամ օգտագործում են որոշակի խորհրդանիշներ (օրինակ՝ խոզի գլուխը սինագոգում կամ մզկիթում են թողնում): Սրանք կանխակալության շարժառիթներով հնարավոր հանցագործության ցուցիչներ են⁵³:

3.4.8 Այլ շարժառիթների բացակայությունը

Շատ դեպքերում հանցագործները հանցագործություններ են կատարում իրենց ծանոթ մեկի դեմ անձնական պատճառով: Շատ հաճախ, ատելության հողի վրա հանցագործության զոհերը չգիտեն, թե ով է հանցագործը կամ ինչու են իրենց թիրախ դարձրել: Այլ ցուցանիշների հետ զուգակցվելու դեպքում այլ շարժառիթների բացակայությունը կարող է կարմիր դրոշակ դառնալ պոտենցիալ կանխակալության մոտիվացիան բացահայտելու համար: Այլ շարժառիթի առկայությունը չի բացառում ատելության հանցագործության հնարավորությունը, քանի որ ատելության հանցագործությունները կարող են իրականացվել խառը շարժառիթներով⁵⁴:

Այս ցուցիչը նույնպես պետք է ուղեկցվի այլ ապացույցներով, սակայն, եթե չկա այլ շարժառիթ, և տուժողը պատկանում է «պաշտպանված հատկանիշներով» խմբի, ապա կանխակալության ցուցիչը չպետք է անտեսվի⁵⁵:

3.5 Ատելության շարժառիթով հանցագործությունների արձանագրման ձևերը

Ատելության շարժառիթով հանցագործությունները կարող են տարբեր եղանակով արտացոլվել երկրի օրենսդրության մեջ, օրինակ՝ պատժի, որպես առանձին հանցագործության մասին ընդհանուր դրույթով կամ պատժի կիրառման վերաբերյալ ուղենիշներով⁵⁶:

«Ատելության շարժառիթով հանցագործություն» եզրը վերաբերում է հանցագործության տեսակին, այլ ոչ թե քրեական օրենսգրքում սահմանված կոնկրետ հատուկ հանցագործությանը, հետևաբար, այն նկարագրում է այդ հասկացությունը, այլ ոչ թե իրավական սահմանում է տալիս: Նույնիսկ այն դեպքերում, երբ պետության օրենսդրությամբ ատելության շարժառիթով հանցագործությունների համար առանձին պատիժ նախատեսված չէ, Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը (այսուհետև՝ Եվրոպական դատարան) պարզաբանել է, որ դրանք կարող են և պետք է արդյունավետ քննվեն և քրեական պատասխանատվության ենթարկվեն: «Անգելովան և Իլին ընդդեմ Բուլղարիայի» գործում Եվրոպական դատարանն արձանագրել է, որ, չնայած այն հանգամանքին, որ ներպետական օրենսդրությունը չի քրեականացնում ռասայական շարժառիթներով սպանությունը, ինչպես նաև այն ծանրացնող հանգամանք չի համարում, ներպետական օրենսդրությունը ռասայական շարժառիթներով բռնությանը

⁵³ Տե՛ս Ոստիկանների և դատախազների ատելության հանցագործությունների վերաբերյալ համատեղ ուսուցման ձեռնարկ, ԵԱՀԿ/ԺՀՄԻԳ 2018, էջ 27:

⁵⁴ Տե՛ս Ոստիկանների և դատախազների ատելության հանցագործությունների վերաբերյալ համատեղ ուսուցման ձեռնարկ, ԵԱՀԿ/ԺՀՄԻԳ 2018, էջ 27:

⁵⁵ Տե՛ս Ձեռնարկ ոստիկանության ծառայողների համար՝ հավասարության ապահովում և խտրականության բացառում, ԵԽ, խմբագիր Ջոաննա Փերրի, էջ 158:

⁵⁶ Մանրամասն տեղեկությունների համար տե՛ս ԵԱՀԿ ԺՀՄԻԳ (2009թ.) Ատելության հիմքով հանցագործությունների մասին օրենքներ – գործնական ուղեցույց:

համարժեք պատասխան տալու համար նախատեսում է այլ միջոցներ, որոնք իշխանություններն այս դեպքում պարտավոր էին կիրառել, սակայն չէին արել⁵⁷:

Պետք է նշել, որ ՀՀ ներպետական իրավական համակարգում, մասնավորապես ՀՀ քրեական օրենսգրքում, ատելության շարժառիթը նախատեսված է ինչպես քրեական պատասխանատվությունը կամ պատիժը ծանրացնող հանգամանք⁵⁸, այնպես էլ որպես առանձին հանցակազմի տարր⁵⁹ կամ որակյալ հանցակազմ⁶⁰:

3.6 Ատելության շարժառիթով կատարված հանցագործությունների քննության ընթացքում շարժառիթի (bias motivation) առկայության գնահատման չափանիշներ

Ատելության շարժառիթով կատարված հանցանքների քննության ընթացքում կանխակալական շարժառիթի առկայության գնահատման չափանիշների վերաբերյալ միջազգային ստանդարների համակարգում առկա հիմնական մոտեցումները մանրամասն ներկայացվել են ՀՀ Մարդու իրավունքների պաշտպանի 2023 թվականի «Ատելության հրահրման և բռնության կոչերի դեպքերի քննությունը Հայաստանի Հանրապետության քրեադատավարական համակարգում» ուսումնասիրությունում⁶¹: Այդ մոտեցումները հանգում են հետևյալներին.

3.6.1 Ռաբաթի գործողությունների ծրագիր

Ռաբաթի գործողությունների ծրագրով միայն խոսքի առավել ծանր դրսևորումները պետք է համարվեն ատելության հրահրում: Ատելության հրահրման ծանրության գնահատման համար կազմվել է վեց մասից բաղկացած թեստ⁶², որը կիրառելի է այն պարագայում, երբ անհրաժեշտ է որոշել, թե արդյոք կոնկրետ խոսքը կարող է համարվել հանցանք: Այդ վեց հանգամանքներն են՝

կոնտեքստը

խոսքը տարածողի՝ հասարակությունում ունեցած դիրքը կամ կարգավիճակը

դիտավորությունը

⁵⁷ Տե՛ս ԵԱԿԿ ԺՅՄԻԳ (2009թ.) Ատելության հիմքով հանցագործությունների մասին օրենքներ՝ գործնական ուղեցույց, Էջ 16: Եվրոպական դատարան, «Angelova-ն և Iliev-ն ընդդեմ Բուլղարիայի», 55523/00, §104:

⁵⁸ Տե՛ս ՀՀ քրեական օրենսգրքի 71-րդ հոդվածի 1-ին մասի 7-րդ կետը:

⁵⁹ Տե՛ս ՀՀ քրեական օրենսգրքի 133-րդ, 135-րդ, 136-րդ, 146-րդ, 329-րդ, 330-րդ հոդվածները:

⁶⁰ Տե՛ս ՀՀ քրեական օրենսգրքի 155-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 15-րդ կետը, 166-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 13-րդ կետը, 167-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 15-րդ կետը, 171-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 8-րդ կետը, 191-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 10-րդ կետը, 192-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 10-րդ կետը, 194-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 8-րդ կետը, 195-րդ հոդվածի 2-րդ հոդվածի 10-րդ կետը, 196-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 9-րդ կետը, 264-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 4-րդ կետը, 305-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 1-ին կետը, 306-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 1-ին կետը:

⁶¹ Տե՛ս Մարդու իրավունքների պաշտպանի «Ատելության հրահրման և բռնության կոչերի դեպքերի քննությունը Հայաստանի Հանրապետության քրեադատավարական համակարգում» ուսումնասիրությունը, Երևան, 2023թ., Էջ 10-23:

⁶² Տե՛ս Քննիչների և դատախազների համար խտրականության, ատելության խոսքի և ատելության շարժառիթով հանցագործությունների քննության ուղեցույց. մաս 1, տե՛ս նաև հետևյալ հղումով՝ <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G13/101/48/PDF/G1310148.pdf?OpenElement> (անգլերեն):

բովանդակությունը և ձևը

խոսքի տարածումը, որը վերաբերում է տվյալ խոսքի հասանելիությանը

հավանականությունը, ներառյալ անխուսափելիությունը

3.6.2 Ռասայական խտրականության վերացման կոմիտեի ընդհանուր քաղաքականության թիվ 15 հանձնարարական

Նշված հանձնարարականի մեկնաբանությունների համաձայն՝ հրահրումը ենթադրում է կա՛մ խոսքի հեղինակի հստակ դիտավորության, կա՛մ բռնության, ահաբեկման, թշնամանքի, կա՛մ խտրականության գործողությունների կատարման անխուսափելի ռիսկի առկայություն:

Մեկնաբանություններով նշվում է, որ նման ռիսկի գնահատման համար անհրաժեշտ է հաշվի առնել մի շարք հանգամանքներ, որոնք հիմնականում արտացոլված են Ռաբաթի գործողությունների ծրագրում, միաժամանակ ՌԱԵՀ-ի դրսևորած մոտեցումը տարբերվում է Ռաբաթի գործողությունների ծրագրից նրանով, որ այս պարագայում դիտավորության առկայությունը պարտադիր չէ, և արարքի կատարումը հնարավոր է նաև հանցավոր ինքնավստահության դեպքում, այսինքն այն պարագայում, երբ ողջամտորեն կարելի է ակնկալել, որ նման խոսքը կարող է հանգեցնել բռնության, ահաբեկման, թշնամանքի կամ խտրականության:

կոնտեքստը

ատելության խոսքը օգտագործող անձի կողմից այլոց վրա ներգործելու կարողությունը

կիրառված լեզվի բնույթը և սաստկությունը

կոնկրետ արտահայտությունների համատեքստը

խոսքի տարածման համար օգտագործված միջոցը կամ լրատվամիջոցը

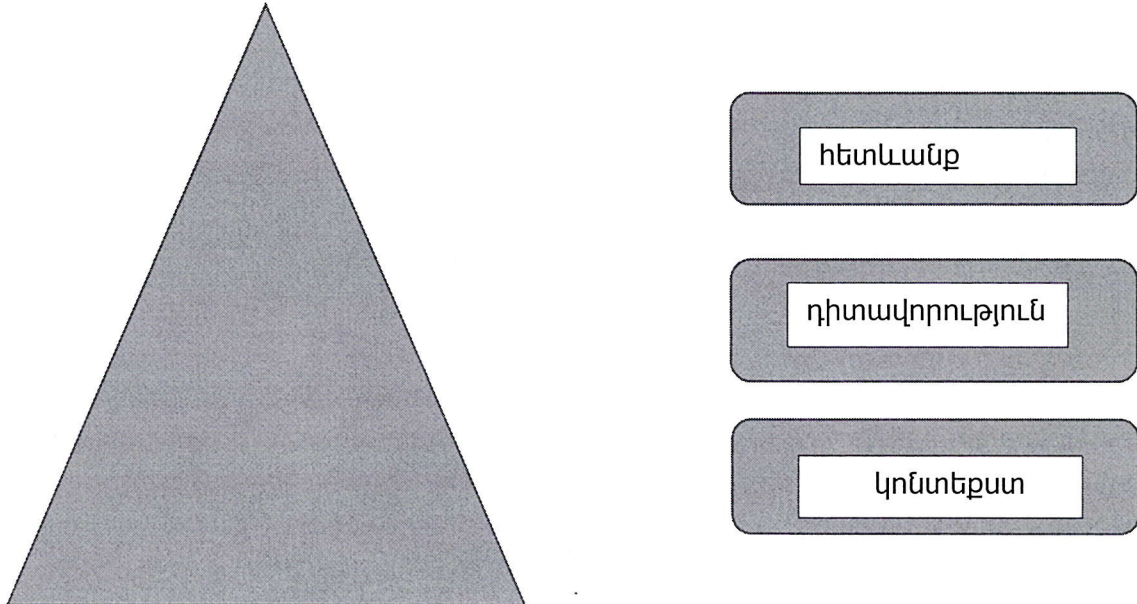
լսարանի բնույթը

Ուստի, մեկնաբանություններով սահմանվում են ատելության խոսքի ծանրության գնահատման համար կարևորություն ունեցող հետևյալ հանգամանքները⁶³.

⁶³ Առավել մանրամասն տե՛ս Քննիչների և դատախազների համար խտրականության, ատելության խոսքի և ատելության շարժառիթով հանցագործությունների քննության ուղեցույց. մաս 1:

3.6.3 Կարծիքի արտահայտման ազատության իրավունքի խթանման և պաշտպանության հարցերով ՄԱԿ հատուկ զեկուցողի՝ 2012 թվականի սեպտեմբերի 7-ի զեկույց

Ձեկույցում ատելության խոսքի կամ բռնության հրահրման քննության առնչությամբ նշվում է, որ հետևյալ հանգամանքները էական են և պետք է հաշվի առնվեն որոշելիս, թե արդյոք կոնկրետ խոսքը կարող է համարվել ատելության հրահրում՝

Նշված հանգամանքները կարևորվել են ելնելով նրանից, որ միջազգային իրավունքն արգելում է խոսքի որոշակի դրսևորումները ոչ թե դրանց բովանդակության, այլ հետևանքների համար, քանի որ այն, ինչ խիստ վիրավորական է մեկ համայնքում, կարող է այդպիսին չլինել մյուսում:

Համապատասխանաբար, կոնտեքստուալ գնահատման ընթացքում պետք է հաշվի առնվեն բազմաթիվ հանգամանքներ, ներառյալ՝ թիրախային խմբի նկատմամբ խտրականության առկայությունը, խոսքի տոնայնությունն ու բովանդակությունը, ատելություն հրահրող անձի հատկանիշները և խոսքի տարածման միջոցը: Օրինակ, անհատի կողմից ֆեյսբուքյան օգտատերերի սահմանափակ խմբի շրջանակում տարածած խոսքը չունի նույն ազդեցությունը, ինչպիսին այն հայտարարությունը, որը հրապարակվել է հանրաճանաչ կայքում⁶⁴:

3.6.4 Եվրոպական դատարանի նախադեպային պրակտիկան

Ընդհանուր կարգավորումներ

Եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքի ուսումնասիրությունը թույլ է տալիս արձանագրել, որ ատելության կամ բռնության հրահրման պարագայում կարծիքի արտահայտման ազատության սահմանափակումների իրավաչափությունը գնահատելիս Եվրոպական դատարանը հիմնականում հաշվի է առնում հետևյալ հանգամանքները կամ դրանց մի մասի համակցությունը⁶⁵.

⁶⁴ Տե՛ս հետևյալ հղումով՝ <https://www.palermo.edu/cele/pdf/SRs-Report.pdf> (անգլերեն):

⁶⁵ Առավել մանրամասն տե՛ս Քննիչների և դատախազների համար խտրականության, ատելության խոսքի և ատելության շարժառիթով հանցագործությունների քննության ուղեցույց. մաս 1:

Խոսքի բովանդակությունը և ձևը , որը ներառում է նաև դրա կառուցվածքը, կիրառված բառամթերքը, տոնայնությունը և այլն:	Սոցիալական կոնտեքստը , այսինքն՝ այն սոցիալական իրադրությունը, որի պայմաններում խոսքն արվել է:
Այն, թե արդյոք արված արտահայտությունները վերաբերել են հանրային հետաքրքրություն ներկայացնող հարցի և որևէ կերպ կազմել են այդ հարցի շուրջ հանրային կամ քաղաքական երկխոսության մի մասը (contribution to a public debate) :	Հավանականությունը , որ նման խոսքը կարող էր հանգեցնել բռնության կամ ատելություն, անհանդուրժողականություն, թշնամանք առաջացնել, ուղղակի կամ անուղղակի վնաս պատճառել:
Ատելություն, խտրականություն, անհանդուրժողականություն կամ բռնություն քարոզելու դիտավորության առկայությունը:	Այն, թե ում է ուղղված խոսքը, որքանով է այդ խոսքի հասցեատերը (հասցեատերերը) կամ թիրախավորված խումբը խոցելի տվյալ հասարակությունում:

Հարկ է նկատել, որ վերոնշյալ հանգամանքները պետք է դիտարկվեն համակցված կերպով և համադրվեն, այլ ոչ թե հաշվի առնվի դրանցից մեկը՝ մյուսներից առանձին վերցված⁶⁶: Ընդ որում, Եվրոպական դատարանը ոչ միայն անդրադառնում է վերոնշյալ հանգամանքներին, այլև միջամտության իրավաչափությունը գնահատելու տեսանկյունից կարևորում, թե արդյոք ներպետական դատարանները ևս հաշվի են առել այդ հանգամանքները կամ դրանց համակցությունը⁶⁷: Այսպես, օրինակ, «Տագիևը և Հուսեյնովն ընդդեմ Ադրբեջանի» գործով Եվրոպական դատարանը, արձանագրելով, որ դիմողի հոդվածում տեղ գտած որոշ դիտարկումները կարող են իսլամի որոշ հետևորդների կողմից դիտարկվել որպես իսլամի մարգարեի և Եվրոպայում բնակվող մուսուլմանների նկատմամբ «հարձակում» և այդպիսով ունակ են հարուցելու կրոնական ատելություն, կարևոր է համարել այն հանգամանքը, որ ներպետական դատարանները չեն իրականացրել խոսքի պատշաճ գնահատում, չեն ներկայացրել վերաբերելի և բավարար պատճառներ, որոք կարդարացնեին անձի կարծիքի արտահայտման ազատության սահմանափակումը:

Եվրոպական դատարանը խնդրահարույց է համարել նաև այն, որ ներպետական դատարանները սահմանափակել են իրենց վերլուծությունը դատալեզվաբանական և իսլամագիտական փորձաքննության եզրահանգումներով՝ առանց բացատրելու, թե ինչու են կոնկրետ արտահայտությունները համարվել կրոնական ատելություն և թշնամանք հրահրող:

Ավելին, ներպետական դատարանները չեն դիտարկել խնդրո առարկա արտահայտությունները հոդվածի ընդհանուր համատեքստում և չեն վերլուծել հեղինակի դիտավորության առկայությունը՝ արդյոք հոդվածն առնչվե՞լ է հանրային շահին վերաբերող հարցի և այլ վերաբերելի հանգամանքները⁶⁸:

⁶⁶ Տե՛ս Պերինգեկն ընդդեմ Շվեյցարիայի (ՄՊ) (Perinçek v. Switzerland) գործով 2015թ. հոկտեմբերի 15-ի վճիռը, դիմում թիվ 27510/08, § 208

⁶⁷ Տե՛ս, օրինակ, Սուլասը և այլք ընդդեմ Ֆրանսիայի (Soulas et Autres c. France) գործով 2008թ. հուլիսի 10-ի վճիռը, դիմում թիվ 15948/03, §§ 43-44, Գունդուզն ընդդեմ Թուրքիայի (Gunduz v. Turkey) գործով 2003թ. դեկտեմբերի 4-ի վճիռը, դիմում թիվ 35071/97, § 49:

⁶⁸ Տե՛ս Տագիևը և Հուսեյնովն ընդդեմ Ադրբեջանի (Tagiyev and Huseynov v. Azerbaijan) գործով 2019թ. դեկտեմբերի 5-ի վճիռը, դիմում թիվ 13274/08, §§ 46-48:

խոսքի հասցեատերերի խոցելիության աստիճանի վերաբերյալ կայացված որոշումներով արտահայտված դիրքորոշումները

«Սավվա Տերենտևն ընդդեմ Ռուսաստանի» գործով դիմողը դատապարտվել է տեղական լրատվամիջոցներից մեկի գրասենյակում տեղի ունեցած խուզարկության վերաբերյալ հաղորդագրության մեկնաբանություններում ոստիկանների հասցեին հետևյալ մեկնաբանությունը կատարելու համար. «Ես համաձայն չեմ այն մտքի հետ, որ «ոստիկանության աշխատակիցները դեռ գործում են իշխանություն ունեցողների ձեռքում կոշտ փայտիկ լինելու մտածելակերպով»: (...) նրանց հոգեբանությունն անբուժելի է: Խոզը միշտ մնում է խոզ: (...) Հիանալի կլիներ, եթե յուրաքանչյուր ռուսական քաղաքի կենտրոնում, գլխավոր հրապարակին (...) վառարան լիներ, ինչպես Աուշվիցում, որտեղ արարողակարգով ամեն օր, իսկ ավելի լավ է, օրը երկու անգամ (օրինակ, կեսօրին և կեսգիշերին) անհավատարիմ ոստիկաններին կվառեին: Մարդիկ կվառեին նրանց: Դա կլիներ հասարակությունը այս ոստիկանական կեղտից մաքրելու առաջին քայլը»: Գործի հանգամանքները դիտարկելով՝ Եվրոպական դատարանը ճանաչել է դիմողի կարծիքի արտահայտման ազատության իրավունքի խախտումը՝ կարևոր համարելով հետևյալ հանգամանքները⁶⁹

խոսքի ոճը

խոսքի՝ հանրային հետաքրքրություն ներկայացնող հարցի առնչվելն ու քաղաքական քննադատություն հաղխսանալը

թիրախավորված անձինք կամ խումբը և այն, թե որքանով են նրանք խոցելի տվյալ հասարակությունում

սոցիալական կոնտեքստը, հավանականությունը, որ խոսքը կհանգեցնի թիրախավորված խմբի նկատմամբ բռնության կամ ատելության

խոսքի տարածվածության ծավալը, ներառյալ՝ խոսքի հեղինակի անձը և կարգավիճակը հասարակությունում

ներպետական դատարանների փաստարկները

Լրագրողների և լրատվամիջոցների վերաբերյալ կայացված որոշումներով արտահայտված դիրքորոշումները

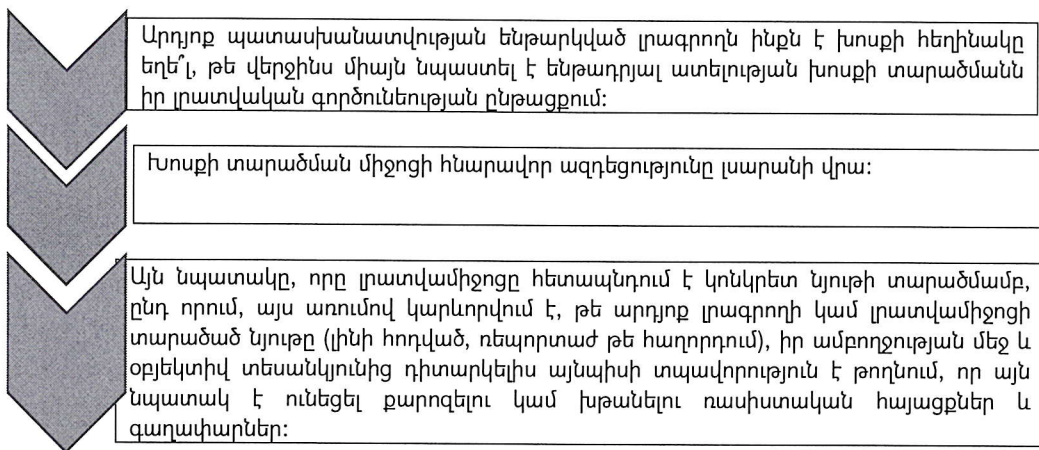
Հասարակության որոշ խմբերի խոսքը, պայմանավորված ժողովրդավարական հասարակությունում նրանց գործունեության նշանակությամբ, ենթադրում է առավել բարձր պաշտպանության մակարդակ: Այդպիսիք, ըստ էության, լրագրողներն են: Այսպես, Եվրոպական դատարանի կայուն նախադեպային իրավունքով հաստատվել է, որ մամուլը կարևորագույն դեր է խաղում ժողովրդավարության պատշաճ գործունեության ապահովման հարցում՝ հանդես գալով որպես ժողովրդավարության հանրային պահակ

⁶⁹ Տե՛ս Քննիչների և դատախազների համար խտրականության, ատելության խոսքի և ատելության շարժառիթով հանցագործությունների քննության ուղեցույց. մաս 1:

(public watchdog) :

Այս համատեքստում անդրադառնալով լրատվամիջոցների կողմից ենթադրյալ ատելության խոսքի տարածմանը՝ Եվրոպական դատարանն ընդգծել է, որ մամուլի ազատությունը հատկապես կարևոր է, և նշել, որ թեև լրատվամիջոցները ևս չպետք է հատեն այլոց հեղինակության և իրավունքների կամ ազգային անվտանգության և տարածքային ամբողջականության պաշտպանության իրավաչափ նպատակների շեմը, այնուամենայնիվ նրանք կրում են հանրային հետաքրքրություն ներկայացնող տեղեկությունների և գաղափարների, ներառյալ՝ քաղաքական հարցերին վերաբերող (անգամ այնպիսի հարցերին, որոնք տարածայնություններ են առաջացնում), տարածման պարտականություն: Ընդ որում, այս պարտականությունից բխում է նաև լրատվամիջոցների իրավունքը՝ ստանալու նման տեղեկատվություն: Հակառակ դեպքում մեղիան չէր կարողանա կատարել իր հանրային պահակի (public watchdog) դերը: Ընդ որում, Եվրոպական դատարանն ընդգծել է, որ այս սկզբունքները հավասարապես վերաբերելի են ինչպես տպագիր մամուլին, այնպես էլ տեսալսողական մեդիային⁷⁰:

Լրատվական ազատության շրջանակներում ենթադրյալ ատելության խոսքի դեմ կիրառված պատասխանատվության միջոցների իրավաչափությանն անդրադառնալիս Եվրոպական դատարանը հիմնվում է նույն չափանիշների վրա, ինչպես և այլ գործերի դեպքում՝ միաժամանակ առանձնահատուկ նշանակություն ընձեռելով հետևյալ հանգամանքներին.

Այսպիսով, կարող ենք արձանագրել, որ անգամ հաղորդման ընթացքում հնչած ռասիստական (կամ քսենոֆոր) գաղափարներն ուղղակիորեն չհերքելու և դրանց անթույլատրելիությունը չմատնանշելու պարագայում հաղորդումը կարող է համահունչ լինել Եվրոպական կոնվենցիայի 10-րդ հոդվածի պահանջներին, եթե այն մշակված է այնպես, որ հաղորդման ընթացքում այդ գաղափարները չեն ներկայացվում որպես ճշմարտացի, դրանց նկատմամբ դրական կամ լիովին չեզոք վերաբերմունք չի դրսևորվում, և հաղորդումն իր ամբողջության մեջ դիտարկելիս չի ստեղծում այնպիսի տպավորություն, որ այն քարոզում է կամ կարող է քարոզել ռասայական ատելություն,

⁷⁰ Տե՛ս, օրինակ, Ձերսիլդն ընդդեմ Դանիայի (ՄՊ) (Jelsild v. Denmark) գործով 1994թ. սեպտեմբերի 23-ի վճիռը, դիմում թիվ 15890/89, § 31, Օզգուր Գունդեմն ընդդեմ Թուրքիայի (Ozgur Gundem v. Turkey) գործով 2000թ. մարտի 16-ի վճիռը, դիմում թիվ 23144/93, § 58, Մեդիա ՖՄ Ռեհա Ռադիո վե Իլետիսիմ Զիզմետլերի Ա.Ս-ն ընդդեմ Թուրքիայի (Medya FM Reha Radyo Ve İletişim Hizmetleri A.Ş. v. Turkey) գործով 2006թ. նոյեմբերի 14-ի վճիռը, դիմում թիվ 32842/02:

անհանդուրժողականություն կամ թշնամանք⁷¹:

Քաղաքական գործիչների վերաբերյալ կայացված որոշումներով արտահայտված դիրքորոշումները

Քաղաքական գործիչները ևս, պայմանավորված ժողովրդավարական հասարակությունում նրանց գործունեության նշանակությամբ, ունեն առավել բարձր պաշտպանության մակարդակ: Մասնավորապես՝ Եվրոպական դատարանը արձանագրել է, որ կարծիքի արտահայտման ազատությունը կարևոր է բոլորի համար, հատկապես ընտրված ներկայացուցչի՝ նկատի ունենալով, որ վերջինս ներկայացնում է իր ընտրողներին, բարձրաձայնում նրանց մտահոգությունները և պաշտպանում նրանց շահերը: Ուստի, ընդդիմադիր պատգամավորի խոսքի ազատությանը միջամտելը ենթադրում է Եվրոպական դատարանի կողմից հատկապես խիստ վերահսկողություն⁷²:

Միաժամանակ Եվրոպական դատարանն արձանագրել է, որ քաղաքական գործիչները պետք է իրենց հանրային ելույթներում խուսափեն այնպիսի հայտարարություններից, որոնք հավանական է, որ կծնեն անհանդուրժողականություն:

«Ֆերետն ընդդեմ Բելգիայի» գործով, օրինակ, արձանագրելով, որ նախընտրական քարոզարշավի ընթացքում դիմողի պատրաստած և վերջինիս կուսակցության տարածած թոուցիկները պարունակել են ազգային, ռասայական և կրոնական հիմքով ատելություն և անհանդուրժողականություն հրահրող (ինչպես ուղղակի, այնպես էլ անուղղակի կերպով) ուղերձներ, Եվրոպական դատարանը փաստել է, որ այն, որ դիմողը պատգամավոր է, չի կարող պատասխանատվությունը մեղմացնող հանգամանք հանդիսանալ: Ըստ Եվրոպական դատարանի՝ քաղաքական գործիչները հատկապես պետք է ուշադիր լինեն ժողովրդավարության և դրա սկզբունքների պաշտպանության առնչությամբ: Ընդ որում, Եվրոպական դատարանը կարևորել է⁷³

միջոցը, որն օգտագործվել է ռասիստական գաղափարները տարածելու համար,

կոնտեքստը, որի պայմաններում դրանք տարածվել են

հնարավոր ազդեցությունը, որն այդ գաղափարների տարածումը կարող էր ունենալ հասարակական կարգի և սոցիալական խմբի համախմբվածության վրա

3.7. Ինքնաստուգիչ հարցեր

1. Ատելության շարժառիթով հանցագործությունների թիրախներ կարող են լինել.

ա/ անհատը կամ մարդկանց խումբը,

բ/ գույքը,

գ/ ճիշտ են «ա» և «բ» պատասխանները:

⁷¹ Առավել մանրամասն տե՛ս Քննիչների և դատախազների համար խտրականության, ատելության խոսքի և ատելության շարժառիթով հանցագործությունների քննության ուղեցույց. մաս 1-ում:

⁷² Տե՛ս Ֆերետն ընդդեմ Բելգիայի (Ferret c. Belgique) գործով 2009թ. հուլիսի 16-ի վճիռը, դիմում թիվ 15615/07, §65:

⁷³ Տե՛ս Ֆերետն ընդդեմ Բելգիայի (Ferret c. Belgique) գործով 2009թ. հուլիսի 16-ի վճիռը, դիմում թիվ 15615/07, §65, 76:

2. Ատելության շարժառիթով հանցագործությունները.

- ա/ միայն անձի դեմ ուղղված հանցագործություններ են,
- բ/ ուղերձ պարունակող հանցագործություններ են,
- գ/ միայն հասարակական կարգի դեմ ուղղված հանցագործություններ են:

3. Ատելության շարժառիթով հանցագործությունները.

- ա/ կարող են հանգեցնել միայն մարդու առողջության կորստի,
- բ/ կարող են հանգեցնել միայն մարդու մահվան,
- գ/ կարող են հանգեցնել աղետալի արդյունքների՝ ընդհուպ ցեղասպանության:

4. ԵԱՀԿ-ի միջազգայնորեն ճանաչված սահմանման համաձայն՝ ատելության հողի վրա հանցագործությունները հանցավոր արարքներ են, որոնք կատարվել են կանխակալ շարժառիթներով: Որպես այդպիսին, դրանք ներառում է/են

- ա/ քրեական հանցակազմը,
- բ/ կանխակալության շարժառիթը,
- գ/ ճիշտ են «ա» և «բ» պատասխանները:

5. Պե՞տք է արդյոք հանցագործն ատի տուժողին/զոհին.

- ա/ այո,
- բ/ ոչ,
- գ/ չգիտեմ:

6. Ատելության հանցագործություններում կանխակալության շարժառիթը պետք է լինի միակ շարժառիթը.

- ա/ ճիշտ է,
- բ/ սխալ է:

7. Պաշտպանված հատկանիշները պետք է.

- ա/ ձևավորեն խմբի ընդհանուր ինքնությունը,
- բ/ արտացոլեն անձի ինքնության խորը և հիմնարար կողմը,
- գ/ ճիշտ են «ա» և «բ» պատասխանները:

8. Պաշտպանվող հատկանիշները.

- ա/ հիմնարար են և դժվարությամբ են փոփոխվում,
- բ/ հեշտությամբ են փոփոխվում
- գ/ երբեք չեն փոփոխվում:

9. Չկա պաշտպանված բնութագրերի վերջնական ցանկ, դրանց ընտրությունը կարող է տարբեր լինել երկրից երկիր՝ կախված սոցիալական և պատմական համատեքստից և ազգային իրավական շրջանակներից, ինչպես նաև երկրի կողմից վավերացված միջազգային պայմանագրերից.

- ա/ ճիշտ է,
- բ/ սխալ է:

10. «Պաշտպանված հատկանիշ» են.

ա/ տարիքը, հաշմանդամությունը, ռասան, դավանանքը, սեռը, սեռական կողմնորոշումը, գենդերային ինքնությունը,

բ/ տարիքը, հաշմանդամությունը, ռասան, դավանանքը, սեռը, սեռական կողմնորոշումը, պաշտոնը,

գ/ տարիքը, հաշմանդամությունը, ռասան, դավանանքը, սեռական կողմնորոշումը, գենդերային ինքնությունը, պաշտոնը, կոչումը:

11. Ատելության շարժառիթով հանցագործությունների թիրախ կարող է լինել.

ա/ անհատը կամ մարդկանց խումբը,

բ/ գույքը,

գ/ ճիշտ են «ա» և «բ» պատասխանները:

12. Եկեղեցու պատին գրված «մահ քրիստոնյաներին» ուղերձն իր ազդեցությունն ունենում է.

ա/ միայն տվյալ եկեղեցու հետևորդների վրա,

բ/ բոլոր քրիստոնյաների վրա,

գ/ բոլոր մարդկանց վրա, որոնք այցելում են տվյալ եկեղեցի:

13. Կարո՞ղ է արդյոք արարքը որակվել որպես ատելության շարժառիթով հանցագործություն, եթե տուժողն իրականում թիրախային խմբի անդամ չէ, այլ իրավախախտի կողմի է ընկալվել որպես այդպիսին.

ա/ այո, քանի որ տեղի է ունեցել թյուրընկալում.

բ/ ոչ, քանի որ տուժողն ընտրվել է սխալմամբ:

14. Տուժողի ինքնությունն ունի՞ արդյոք նշանակություն՝ արարքը ատելության շարժառիթով հանցագործություն որակելու համար, թե՞ ոչ.

ա/ այո, ունի, քանի որ կարևոր է, թե արդյոք տվյալ անձը հանդիսանում է որևէ պաշտպանվող հատկանիշ ունեցող խմբի անդամ, թե ոչ,

բ/ ոչ, չունի, քանի որ տուժողը կարող է ասոցացվել որոշակի պաշտպանվող հատկանիշ ունեցող խմբի հետ և թիրախավորվել այդ պատճառով:

15. Ո՞րն է թյուրընկալման և ասոցացման տարբերությունը.

ա/ ասոցացման դեպքում իրավախախտը գիտակցում է, որ տուժողը պաշտպանվող հատկանիշ ունեցող խմբի անդամ չէ,

բ/ թյուրընկալման դեպքում իրավախախտը գիտակցում է, որ տուժողը պաշտպանվող հատկանիշ ունեցող խմբի անդամ չէ,

գ/ որևէ տարբերություն առկա չէ:

16. Կանխակալության ցուցիչները.

ա/ հանցավոր արարքն ուղեկցող օբյեկտիվ փաստեր, հանգամանքներ կամ օրինաչափություններ (դրսևորումներ) են, որոնք առանձին կամ այլ փաստերի կամ հանգամանքների հետ համակցությամբ վկայում են, որ հանցագործի գործողությունները

ամբողջությամբ կամ մասամբ պայմանավորված են եղել կանխակալության որևէ շարժառիթով,

բ/ միայն տուժողների էմոցիոնալ գնահատականներն են տեղի ունեցածի վերաբերյալ,

գ/ հանցավոր արարքն ուղեկցող փաստեր ու հանգամանքներ են

17. Կանխակալության ցուցիչներն են.

ա/ տուժողի կամ վկայի ընկալումը և վերբալ կամ գրավոր հայտարարությունները, ժեստերը, մեկնաբանությունները, գրաֆիտիները,

բ/ հանցագործի և զոհի միջև տարբերությունները՝ էթնիկական, կրոնական կամ մշակութային հիմքերով,

գ/ ճիշտ են «ա» և «բ» պատասխանները:

18. Կանխակալության ցուցիչներն են.

ա/ կազմակերպված ատելության խմբերին աջակցությունը և արարքի վայրը ու ժամանակը,

բ/ նախկին հանցագործությունների կամ միջադեպերի օրինաչափությունները կամ հաճախականությունը,

գ/ ճիշտ են «ա» և «բ» պատասխանները:

19. Կանխակալության ցուցիչներն են.

ա/ բռնության բնույթը և այլ շարժառիթների բացակայությունը,

բ/ հանցագործի և զոհի նույն պաշտպանվող հատկանիշներ ունենալը,

գ/ հանցագործության ծանրության աստիճանը:

20. Ատելության շարժառիթով հանցագործությունները արձանագրվում են հետևյալ ձևով/ձևերով.

ա/ որպես պատիժը ծանրացնող հանգամանք,

բ/ որպես առանձին հանցակազմ,

գ/ ճիշտ են «ա» և «բ» պատասխանները:

21. Որո՞նք են Ռաբաթի գործողությունների ծրագրով նախատեսված բացահայտման համար անհրաժեշտ հանգամանքները:

-
-
-
-
-
-

22. Որո՞նք են Ռասայական խտրականության վերացման կոմիտեի ընդհանուր քաղաքականության թիվ 15 հանձնարարականով նախատեսված բացահայտման համար անհրաժեշտ հանգամանքները:

-
-

-
-
-

23. Որո՞նք են Կարծիքի արտահայտման ազատության իրավունքի խթանման և պաշտպանության հարցերով ՄԱԿ հատուկ զեկուցողի՝ 2012 թվականի սեպտեմբերի 7-ի զեկույցով նախատեսված բացահայտման համար անհրաժեշտ հանգամանքները:

-
-
-
-

24. Որո՞նք են խոսքի հասցեատերերի խոցելիության աստիճանի վերաբերյալ կայացված Եվրոպական դատարանի նախադեպային որոշումներով արտահայտված դիրքորոշումների համաձայն բացահայտման համար անհրաժեշտ հանգամանքները:

-
-
-
-
-

25. Որո՞նք են լրագրողների և լրատվամիջոցների վերաբերյալ կայացված Եվրոպական դատարանի նախադեպային որոշումներով արտահայտված դիրքորոշումների համաձայն բացահայտման համար անհրաժեշտ հանգամանքները:

-
-
-
-
-

26. Որո՞նք են քաղաքական գործիչների վերաբերյալ կայացված Եվրոպական դատարանի նախադեպային որոշումներով արտահայտված դիրքորոշումների համաձայն բացահայտման համար անհրաժեշտ հանգամանքները:

-
-
-
-
-
-

Դեպքերի ուսումնասիրություններ

Դեպքերի դարանից ուսումնասիրել սույն մասին վերաբերելի դեպքերը:

4. ՈՍՏԻԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԾԱՌԱՅՈՂՆԵՐԻ ԳՈՐԾԱՌՈՒՅԹՆԵՐՆ ԱՏԵԼՈՒԹՅԱՆ ՀԱՆՑԱԳՈՐԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՔՆՆՈՒԹՅԱՆ ԸՆԹԱՑՔՈՒՄ

4.1 Ընդհանուր բնութագիր

Ատելության խոսքի դեմ պետության պարտականությունները սահմանված են ինչպես միջազգային իրավական ակտերով և նախադեպային որոշումներով⁷⁴, այնպես էլ ներպետական իրավական ակտերով:

Ոստիկանության ծառայողները կարևոր դերակատարում ունեն ատելության խոսքի դեմ պայքարում ատելության հանցագործությունների բացահայտման և արդյունավետ ու արագ քննության գործում:

Ոստիկանության պարտականությունները ատելության հանցագործությունների քննության ընթացքում արտահայտվում են ստորև ներկայացված դրույթներում:

Դեպքի վայր ժամանող ոստիկանության ծառայողները պետք է՝

- պահպանեն դեպքի վայրը⁷⁵,
- միջոցներ ձեռնարկեն հանցագործություններից և այլ իրավախախտումներից տուժած, ինչպես նաև կյանքի կամ առողջության համար վտանգավոր այլ վիճակներում գտնվող մարդկանց օգնություն ցույց տալու համար⁷⁶, անհրաժեշտության դեպքում դիմեն բժշկական օգնության,
- ապահովեն զոհերի (տուժած անձանց), վկաների և հանցագործների անվտանգությունը,
 - անհրաժեշտության դեպքում ներգրավեն թարգմանիչների,
 - ՀՀ ՔԴՕ նախատեսված դեպքերում և կարգով կատարեն գաղտնի քննչական գործողություններ, օժանդակեն ապացուցողական և վարության այլ գործողությունների կատարմանը, հավաքեն և լուսանկարեն իրեղեն ապացույցները, ինչպիսիք են՝
- ատելության մասին գրականությունը,
 - ներկերով տարաները,
 - սպառնալիքներով նամակները, ուղերձները, պատերին կամ այլ վայրերում արված գրաֆիտիները, գրությունները,
 - ատելության խմբերի կողմից օգտագործվող խորհրդանշական առարկաները (օրինակ՝ սվաստիկա, խաչեր և այլն),
- պարզեն՝
 - ենթադրյալ հանցագործություն կատարած անձանց ինքնությունը,
 - արձանագրեն ենթադրյալ հանցանք կատարած անձի/անձանց հայտարարությունները,
 - ականատեսների ինքնությունը, ներառյալ նրանց, ովքեր այլևս դեպքի վայրում չեն,
 - նախորդ դեպքերը, նույն տարածքում/վայրում և/կամ նույն զոհի հետ,
- ձերբակալեն ենթադրյալ հանցագործին(ներին)՝ անմիջականորեն ծագած հիմնավոր կասկածի դեպքում⁷⁷:

Նշված հանցագործություններով անհապաղ գործողություններ կատարելուն զուգահեռ ոստիկանության ծառայողները պարտավոր են՝

- տուժած անձից բացատրությունները վերցնեն հնարավորինս նրբանկատ՝ երկրորդային զոհացումից խուսափելու համար,
 - հնարավորության դեպքում պահպանեն զոհի անանունությունը,
- բացատրեն զոհին/տուժած անձին գործողությունների հավանական

⁷⁴ Տե՛ս Ֆերեն ընդդեմ Բելգիայի, թիվ 15615/07, կետ 73, Վեջդելանդն ու այլք ընդդեմ Շվեդիայի, թիվ 1813/07, § 55

⁷⁵ Տե՛ս «Ոստիկանության մասին» ՀՀ օրենքի 11-րդ հոդվածի 1-ին մասի 4-րդ կետը:

⁷⁶ Տե՛ս «Ոստիկանության մասին» ՀՀ օրենքի 10-րդ հոդվածը:

⁷⁷ Տե՛ս «Ոստիկանության մասին» ՀՀ օրենքի 2-րդ մասի 1-ին կետը:

հաջորդականությունը՝ վարույթի նախաձեռնում, հնարավոր հետագա ընթացք,

- տեղեկացնեն տուժողին և վկաներին ոստիկանության համապատասխան բաժին և/կամ ծառայողի հետ կապվելու մասին (հասցե, հեռախոսահամար տրամադրելով),
- ուղղորդեն զոհին համայնքային աջակցության մարմիններին դիմելուն՝ առկայության դեպքում տրամադրեն նշված մարմինների մասին գրավոր տեղեկատվություն (հասցեի, հեռախոսահամարի, մատուցվող ծառայությունների նշումով),
- բացատրություններ վերցնեն քաղաքացիներից, որոնք ականատես են եղել դեպքին կամ կարող են հայտնել կարևոր տեղեկատվություն,
- հայտնաբերեն հանրային վայրերում առկա տեսանկարահանող սարքերը՝ հետագայում դրանց պարունակությունը դատավարական կարգով վերցնելու և զննելու նպատակով,
- լրատվամիջոցների ներկայացուցիչներին ուղղորդեն իրավասու անձի՝ հանրային պատասխանատուի մոտ:

4.2 Ինքնաստուգիչ հարցեր

1. Ատելության շարժառիթով հանցագործություններով անհապաղ գործողություններ կատարելուն զուգահեռ ոստիկանության ծառայողները պարտավոր են՝

ա/ տուժած անձից հնարավորինս արագ և առանց ձևականությունների վերցնեն բացատրություններ,

բ/ տուժած անձից բացատրությունները վերցնեն հնարավորինս նրբանկատ՝ երկրորդային զոհացումից խուսափելու համար,

գ/ տուժած անձին հնարավորինս արագ ներկայացնեն մոտակա բաժին վարչական վարույթի համար անհրաժեշտ գործողություններ կատարելու նպատակով:

2. Ոստիկանության ծառայողները պարտավոր են՝

ա/ ձերբակալել ենթադրյալ հանցագործին՝ անմիջականորեն ծագած հիմնավոր կասկածի դեպքում, բ/ ՀՀ ՔԴՕ սահմանված կարգով ապացուցողական գործողություններ կարատել,

գ/ իրականացնել հարցաքննություն՝ ՀՀ ՔԴՕ սահմանված կարգով:

3. Ոստիկանության պարտականությունները ատելության հանցագործությունների քննության ընթացքում արտահայտվում են հետևյալում՝

ա/ իրականացնեն խուզարկություն,

բ/ իրականացնեն քննչական գործողություններ,

գ/ պահպանեն դեպքի վայրը:

4. Ոստիկանության պարտականությունները ատելության հանցագործությունների քննության ընթացքում արտահայտվում են հետևյալում՝

ա/ միայն իրականացնել հարցաքննություններ՝ ՀՀ ՔԴՕ սահմանված կարգով,

բ/ անհրաժեշտության դեպքում դիմել բժշկական օգնության,

գ/ միայն կատարել խուզարկություններ՝ գործի քննության համար կարևոր առարկաներ հայտնաբերելու նպատակով:

5. Դեպքի վայր ժամանող ոստիկանության ծառայողները պետք է՝

ա/ ՀՀ ՔԴՕ նախատեսված դեպքերում և կարգով կատարեն գաղտնի քննչական գործողություններ,

բ/ օժանդակեն ապացուցողական և վարության այլ գործողությունների կատարմանը՝ հավաքեն և լուսանկարեն իրեղեն ապացույցները, ինչպիսիք են՝

գ/ ճիշտ են «ա» և «բ» պատասխանները:

6. Դեպքի վայր ժամանող ոստիկանության ծառայողները պետք է հավաքեն և լուսանկարեն իրեղեն ապացույցները, ինչպիսիք են՝

ա/ ատելության մասին գրականություն, ներկերով տարաները,

բ/ սպառնալիքներով նամակները, ուղերձները, պատերին կամ այլ վայրերում արված գրաֆիտիները, գրությունները,

գ/ ճիշտ են «ա» և «բ» պատասխանները:

7. Ատելության շարժառիթով հանցագործություններով անհապաղ գործողություններ կատարելուն զուգահեռ ոստիկանության ծառայողները՝

ա/ պարտավոր են հնարավորության դեպքում պահպանեն զոհի անանունությունը,

բ/ բոլոր դեպքերում պահպանեն զոհի անանունությունը,

գ/ պարտավոր չեն պահպանելու զոհի անանունությունը ոչ մի դեպքում:

Դեպքերի ուսումնասիրություններ

Դեպքերի դարանից ուսումնասիրել սույն մասին վերաբերելի դեպքերը:

5. ԱՏԵԼՈՒԹՅԱՆ ՇԱՐԺԱՌԻԹՈՎ ԿԱՏԱՐՎԱԾ ՀԱՆՑԱԳՈՐԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԴԵՊՔՈՒՄ՝ ՏՈՒԺՈՂՆԵՐԻ ՀԵՏ ՇՓՎԵԼՈՒ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ԵՎ ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅԱՆ ԱՊԱՀՈՎՄԱՆ ՀԱՐՑԵՐԸ

5.1 Տուժողների հետ շփվելու առանձնահատկությունները

Ատելության հանցագործությունների զոհերը թիրախավորվում են իրենց ինքնության պատճառով: Այն պատճառով, որ ունեն այս կամ այն պաշտպանվող հատկանիշները (ուսսա, կրոն, էթնիկ/ազգային ծագում, սեռ, տարիք, հաշմանդամություն կամ սեռական կողմնորոշում), որոնց մասին ևս խոսել ենք վերևում: Այդ հատկանիշներն, ըստ էության, փոփոխվել չեն կարող: Նշված շարժառիթով հանցագործությունների դեպքում զոհերն իրենց նվաստացած, ճնշված, վախեցած ու խոցելի են զգում: Նման զգացողություններ

ունենում են նաև այն համայնքի ներկայացուցիչները, որոնք ունեն նույնական պաշտպանվող հատկանիշներ՝ անկախ նրանից՝ վերջիններս հանդիսացել են հանցագործության թիրախ, թե ոչ:

Ատելության հանցագործությունների զոհ դարձած անձինք սովորաբար վախենում են կրկնակի զոհացումից, այսինքն՝ նրանից, որ կարող են նորից նման հանցագործության թիրախ դառնալ, վախենում են իրենց վերաբերյալ տեղեկատվության հանրային դառնալուց, այդ թվում նաև, օրինակ, միգրանտների պարագայում՝ իրավասու մարմինների տեղեկանալուց և վտարման գործընթացներ սկսվելուց, իրենց սեռական կամ գենդերային ինքնության բացահայտվելուց կամ տարածվելուց և այլն, որոնց պատճառով ավելի են պարփակվում իրենք իրենց մեջ, և արդյունքում նշված հանցագործությունները լատենտայնության բարձ աստիճան են ունենում: Այս էմոցիոնալ մթնոլորտում ոստիկանության ծառայողները պետք է ուշադիր հետևեն զոհերի, նրանց ընտանիքների և համայնքի անդամների հետ շփվելու և հարաբերվելու ձևերին ու լինեն հնարավորինս նրբանկատ:

Ոստիկանության ծառայության աջակցության արդյունավետ միջոցները հանգում են աստորև ներկայացվող դրույթներին:

Ոստիկանության ծառայողը պետք է՝

- լինի հանգիստ, հավասարակշռված, օբյեկտիվ և պրոֆեսիոնալ,
- անհրաժեշտության դեպքում ներգրավի թարգմանչի,
- չպարտադրի տուժած անձին պատասխանելու հարցերին, եթե վերջինս դեռ գտնվում է էմոցիոնալ լարված վիճակում,
- հարցնի զոհին/տուժած անձին, թե ինչպես է նա ցանկանում, որ իրեն օգնեն,
 - էմոցիոնալ լարվածությունն անցնելուց հետո հարցնի տեղի ունեցածի մասին՝ պահպանելով հնարավոր չեզոքություն և խուսափելով զոհին մեղադրելու ձևով տրվող հարցերից (օրինակ՝ ի՞նչ էիք մտածում, այդ ժամին այսինչ թաղամասով կամ այսինչ տեսակի հագուստով զբոսնելիս, կամ՝ իսկ դուք ինչո՞ւ պատասխանեցիք նշված հարցադրմանը նման ձևով և այլն),
- առաջարկի իր և ոստիկանության աջակցությունը՝ զոհին/տուժած անձին պաշտպանելու համար,
- հնարավորինս թույլատրի զոհին արտահայտելու իր վերաբերմունքը տեղի ունեցածի վերաբերյալ,
- խրախուսի զոհին պատմելու տեղի ունեցածի մասին իր բառերով և պատկերացումներով՝ հիշելով հնարավորինս ճշգրիտ բառերով, որոնք, օրինակ, հայտարարվել են հանցանք կատարած անձանց կողմից,
- ճշտի զոհի ընտանիքի անդամների կամ այլ աջակցող անձանց մասին, նշված անձանց բացակայության դեպքում ուղղորդի համայնքային կամ պետական աջակցության ծրագրերին դիմելու համար,
- խուսափի շտապողականությունից և անհարկի կտրուկ լինելուց,
- փորձի լինել հնարավորինս ապրումակցող (օրինակ՝ նշի, որ հասկանում է, թե ինչ է զգում զոհը/տուժած անձը),
- չքննադատի զոհին,
- ճշտի զոհի վերաբերմունքը և գնահատականը տեղի ունեցածի վերաբերյալ (օրինակ՝ ատելության շարժառիթով էր այն, թե ոչ),

- պահպանի անչափահասների արդարադատության առանձնահատկությունները՝ զոհի անչափահաս լինելու դեպքում,
- տեղեկացնի անվտանգության ապահովման իրավական մեխանիզմների մասին՝ ուղղորդելով իրավասու մարմիններին դիմելուն՝ տրամադրելով համապատասխան տեղեկատվություն և աջակցելով դրա իրացմանը:

5.2 Տուժողների անվտանգության ապահովման հարցերը

Ատելության շարժառիթով կատարված հանցանքների դեպքում տուժողների անվտանգության ապահովման առանձին կառուցակարգ ներպետական իրավական կարգավորումները չեն պարունակում: Քննարկվող հանցագործությունների դեպքում տուժողների անվտանգությունն ըստ էության կարող է ապահովվել հատուկ պաշտպանության միջոց կիրառելու միջոցով:

ՔԴՕ-ն նախատեսում է պաշտպանության միջոց կիրառելու հնարավորություն բոլոր այն դեպքերում, երբ վարույթին ներգրավված անձի⁷⁸, նրա ընտանիքի անդամի կամ այլ մերձավոր անձի կյանքին, առողջությանը կամ իրավաչափ շահերին ողջամտորեն կարող է սպառնալ իրական վտանգ⁷⁹:

ՔԴՕ-ն սահմանում է անձանց բավականին լայն շրջանակ, ում նկատմամբ վարույթի ընթացքում կարող են կիրառվել պաշտպանության միջոցներ: Այդ շրջանակը ներառում է ոչ միայն վարույթին ներգրավված անձին, նրա մերձավոր ազգականներին կամ ազգականներին⁸⁰, այլև հավասարապես կիրառելի է վարույթին ներգրավված անձի այլ մերձավորների (օրինակ՝ ընկեր, գործընկեր) նկատմամբ:

Օրենսգիրքը նախատեսել է հատուկ պաշտպանության միջոց կիրառելու համար պարտադիր մի քանի պայման.

ա/ նախ, պաշտպանության միջոց կարող է կիրառվել միայն այն դեպքում, երբ անձին սպառնացող վտանգը անմիջականորեն պայմանավորված է նախաձեռնված և իրականացվող վարույթի առկայությամբ,

բ/ վտանգի սպառնալիքը պետք է լինի ողջամիտ, այսինքն՝ չլինի վերացական և պետք է հաստատվի վարույթի շրջանակներում ձեռք բերված տվյալներով,

գ/ սպառնացող վտանգը պետք է լինի իրական, այսինքն՝ իրապես վտանգավոր անձի կյանքի, առողջության կամ իրավաչափ շահի համար,

⁷⁸ ՀՀ ՔԴՕ 6-րդ հոդվածի 1-ին մասի 9-րդ կետի համաձայն՝ «վարույթին ներգրավված անձ՝ դատավորը, վարույթի հանրային մասնակիցը, վարույթի մասնավոր մասնակիցը, վարույթին օժանդակող անձը, ձերբակալված անձը, ենթադրյալ հանցանքի մասին հաղորդում ներկայացրած անձը, ինչպես նաև ցանկացած այլ անձ, որի իրավաչափ շահերին առնչվում է վարույթային ակտը»:

⁷⁹ Տե՛ս ՔԴՕ 73-րդ հոդվածի 1-ին մասը:

⁸⁰ Տե՛ս ՀՀ ՔԴՕ 6-րդ հոդվածի 1-ին մասի 54 և 55-րդ կետերը, որոնց համաձայն. «54) ազգականներ՝ ազգակցական կապի մեջ գտնվող և մինչև նախապապը կամ նախատատն ընդհանուր նախնիներ ունեցող անձինք: Սույն օրենքի իմաստով՝ անձի հետ ազգակցական կապի 1-ին աստիճանի մեջ են անձի զավակները, ծնողները, քույրերը և եղբայրները: Անձի հետ ազգակցական կապի մինչև 2-րդ աստիճանի մեջ են ազգակցական կապի 1-ին աստիճանի մեջ գտնվող անձինք, ինչպես նաև վերջիններիս հետ ազգակցական կապի 1-ին աստիճանի մեջ գտնվող անձինք: Անձի հետ ազգակցական կապի մինչև 3-րդ աստիճանի մեջ են ազգակցական կապի մինչև 2-րդ աստիճանի մեջ գտնվող անձինք, ինչպես նաև վերջիններիս հետ ազգակցական կապի 1-ին աստիճանի մեջ գտնվող անձինք. 55) մերձավոր ազգական՝ ծնողը, զավակը, որդեգրողը, որդեգրվածը, հարազատ կամ ոչ հարազատ (համահայր կամ համամայր) եղբայրը կամ քույրը, պապը, տատը, թոռը, ամուսինը, ամուսնու ծնողը կամ զավակի ամուսինը»:

դ/ պաշտպանության միջոցի կիրառումը պետք է իրավաչափ նպատակ հետապնդի, այն է՝ անձի կյանքի, առողջության և իրավաչափ շահի պաշտպանությունը⁸¹:

Թեև հատուկ պաշտպանության միջոցները կարող են կիրառվել ինչպես համապատասխան անձի դիմումի հիման վրա, այնպես էլ վարույթն իրականացնող մարմնի նախաձեռնությամբ⁸², այնուամենայնիվ, վարույթն իրականացնող մարմինը կրում է վարույթին ներգրավված անձանց կյանքն ու առողջությունը պաշտպանելու պոզիտիվ պարտավորություն, և, անգամ պաշտպանվող անձի համաձայնության բացակայության դեպքում, պարտավոր է ձեռնարկել բոլոր անհրաժեշտ և բավարար միջոցները՝ ուղղված նրա կյանքի ու առողջության պաշտպանությանը⁸³: Քանի որ օրենսգրքով սահմանված է պաշտպանության միջոցների բավականին լայն շրջանակ⁸⁴, սկսած պաշտպանվող անձին մոտենալու կամ նրա հետ շփվելու արգելքից մինչև պաշտպանվող անձի արտաքինի փոփոխումը, պաշտպանության միջոց կիրառելու մասին որոշում կայացնելուց հետո վարույթն իրականացնող մարմինն անհապաղ դրա կատարումը հանձնարարում է կիրառված միջոցի կատարումն ապահովող իրավասու պետական մարմին:

Հաշվի առնելով պաշտպանության միջոցի կիրառման նպատակը՝ ՔԴՕ-ն նախատեսել է վարույթն իրականացնող մարմնի կողմից դրա կիրառման վերաբերյալ դիմումի քննարկման բավականին սեղմ ժամկետներ:

Ամեն դեպքում, պաշտպանության միջոց կիրառելիս վարույթն իրականացնող մարմինը պետք է առաջնորդվի համաչափության սկզբունքով, այսինքն՝ հատուկ պաշտպանության միջոցը պետք է համաչափ լինի սպառնացող վտանգի բնույթին և հնարավոր հետևանքներին: Սա նշանակում է, որ յուրաքանչյուր դեպքում պետք է կիրառվի այնպիսի պաշտպանության միջոց կամ դրանց համակցություն, որն ի զորու կլինի չեզոքացնել անձին սպառնացող վտանգը:

ՔԴՕ-ն սահմանում է քրեական վարույթի ընթացքում կիրառելի պաշտպանության միջոցների սպառիչ ցանկը և առանձին հոդվածներով բացահայտում դրա բովանդակությունը, սակայն հատուկ պաշտպանության միջոցների կիրառման կարգն ու պայմանները սահմանում է Կառավարությունը: Սա վերաբերում է պաշտպանության այն միջոցներին, որոնք վարութային բնույթ չունեն⁸⁵: Մինչդեռ, այն պաշտպանության միջոցների կիրառման կարգը, որոնք անմիջական փոխկապված են վարութային գործողության հետ և ներազդում են դրա անցկացման ընդհանուր կարգի վրա (օրինակ՝ դատական նիստերի դադարեցումը կամ դադարեցումը դատական նիստի անցկացումը⁸⁶, դատարանում պաշտպանվող անձի հարցաքննությունը հատուկ կարգով⁸⁷), կարգավորված է նաև ՔԴՕ-ով (օրինակ՝ նման կարգավիճակ ունեցող անձանց հարցաքննությունն իրականացվում է ընդհանուր կարգից տարբերով՝

⁸¹ Տե՛ս ՔԴՕ 73-րդ հոդվածի 1-ին մասը:

⁸² Տե՛ս ՔԴՕ 73-րդ հոդվածի 2-րդ մասը:

⁸³ Տե՛ս Վալենտին Կամպեանու անունից Իրավական ռեսուրսների կենտրոնն ընդդեմ Ռումինիայի, [GC], (Center for Legal Resources on behalf of Valentin Campeanu v. Romania, [GC]), Եվրոպական դատարան, գործ թիվ 47848/08, 14 հուլիսի 2014թ., պարագրաֆ 130:

⁸⁴ Տե՛ս ՔԴՕ 74-րդ հոդված:

⁸⁵ Տե՛ս, օրինակ, ՔԴՕ 77-րդ, 78-րդ և 80-րդ հոդվածները:

⁸⁶ Տե՛ս ՔԴՕ 82-րդ հոդվածը:

⁸⁷ Տե՛ս ՔԴՕ 83-րդ հոդվածը:

առանձնահատուկ կարգով⁸⁸ կամ անվտանգության նկատառումներից ելնելով դատաքննությունն անցկացվում է դռնփակ⁸⁹):⁹⁰

Իրավասու մարմինը, որն իրականացնում է վարույթային բնույթ չունեցող հատուկ պաշտպանության միջոցները, հանդիսանում է Ոստիկանությունը: Մասնավորապես «Ոստիկանության մասին» ՀՀ օրենքի համաձայն՝ Ոստիկանությունն օրենքով սահմանված դեպքերում պարտավոր է միջոցներ ձեռնարկել օրենքով նախատեսված պաշտպանության ենթակա անձանց կյանքը, առողջությունը և (կամ) գույքը պաշտպանելու ուղղությամբ⁹¹:

Քրեական դատավարության մասնակից չհանդիսացող և այլ օրենքներով պաշտպանության ենթակա անձանց կյանքի, առողջության և (կամ) գույքի պաշտպանությունն ապահովելիս ոստիկանությունը պարտավոր է.

1/ Համագործակցելով այլ իրավասու մարմինների հետ՝ իրականացնել պաշտպանվող անձի անձնական պահպանությունը, նրա բնակարանի կամ այլ գույքի պահպանությունը, պաշտպանվող անձի բնակարանը կամ այլ գույքը սարքավորել հակահրդեհային կամ ազդանշանային տեխնիկական միջոցներով, փոխել նրա բնակարանի կամ անձնական այլ հեռախոսահամարները կամ նրան պատկանող տրանսպորտային միջոցի հաշվառման համարանիշները:

2/ Պաշտպանվող անձի անձնական անվտանգության ապահովման համար նրան տրամադրել անհատական պաշտպանության միջոցներ, ինչպես նաև նրան հայտնել սպասվող վտանգի մասին:

3/ Պաշտպանվող անձին ժամանակավոր կամ մշտապես փոխադրել բնակության այլ վայր⁹²:

Քրեական վարույթին ներգրավված և քրեական դատավարության մասնակից չհանդիսացող և այլ օրենքներով պաշտպանության ենթակա անձանց նկատմամբ ոստիկանության կողմից հատուկ պաշտպանության միջոցների կիրառման կարգը և պայմանները սահմանվել են ՀՀ կառավարության 2022 թվականի ապրիլի 22-ի «Քրեական վարույթին ներգրավված և քրեական դատավարության մասնակից չհանդիսացող և այլ օրենքներով պաշտպանության ենթակա անձանց նկատմամբ ոստիկանության կողմից հատուկ պաշտպանության միջոցների կիրառման կարգը և պայմանները սահմանելու մասին» թիվ 560-Ն որոշմամբ⁹³:

5.3 Ինքնաստուգիչ հարցեր

1. Ատելության հանցագործությունները լատենտայնության բարձր աստիճան են, քանի որ՝

ա/ միգրանտները վախենում են, որ իրենց մասին իրավասու մարմինները կտեղեկանան,
բ/ սեռական կամ գենդերային փոքրամասնությունները վախենում են, որ իրենց վերաբերյալ տեղեկատվությունը կտարածվի իրենց բնակավայրում,

⁸⁸ Տե՛ս ԶԴՕ 328-րդ հոդվածի 2-րդ մասը:

⁸⁹ Տե՛ս ԶԴՕ 267-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 3-րդ կետը:

⁹⁰ Տե՛ս Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության նոր օրենսգրքի հայեցակարգային լուծումների, նորարարական մոտեցումների և հիմնական ինստիտուտների մեկնաբանման գործնական ուղեցույց, Հ.Ղուկասյան, Դ.Մելքոնյան, Ա.Նիկողոսյան, Եվրոպայի խորհուրդ, հոկտեմբեր, 2022 թ., էջ 146-150:

⁹¹ Տե՛ս 10-րդ հոդվածի 3-րդ մասը:

⁹² Տե՛ս «Ոստիկանության մասին» ՀՀ օրենքի 10.1-րդ հոդվածի 1-ին մասը:

⁹³ Տե՛ս www.arlis.am, Միասնական կայք 2022.04.18-2022.05.01: Պաշտոնական հրապարակման օրը 25.04.2022:

գ/ ճիշտ են «ա» և «բ» պատասխանները:

2. Ոստիկանության ծառայության աջակցության արդյունավետ միջոցները հանգում են հետևյալին՝

ա/ ոստիկանության ծառայողը պետք է լինի հանգիստ, հավասարակշռված, օբյեկտիվ և պրոֆեսիոնալ,

բ/ ոստիկանության ծառայողը պետք է տիրապետի մարտարվեստի հնարքներին,

գ/ ոստիկանության ծառայողը պետք է լինի ագրեսիվ և իշխանական՝ կարգ ու կանոն ապահովելու նպատակով:

3. Ոստիկանության ծառայողը՝

ա/ չպետք է քննադատի զոհին,

բ/ պետք է քննադատի զոհին,

գ/ պետք է դրսևորի անտարբերություն:

4. Ոստիկանության ծառայողը՝

ա/ երբեք չթույլատրի զոհին արտահայտելու իր վերաբերմունքը տեղի ունեցածի վերաբերյալ,

բ/ երբեք չթույլատրի առանց քննիչի որևէ տեղեկատվություն փոխանցել իրեն,

գ/ հնարավորինս թույլատրի զոհին արտահայտելու իր վերաբերմունքը տեղի ունեցածի վերաբերյալ:

5. ՀՀ ՔԴՕ նախատեսված հատուկ պաշտպանության միջոց կարող է կիրառվել միայն տուժողի և նրա ընտանիքի անդամների համար.

ա/ ճիշտ է,

բ/ սխալ է:

6. ՀՀ ՔԴՕ նախատեսված հատուկ պաշտպանության միջոց կիրառելու համար պարտադիր չէ, որ վտանգը լինի իրական.

ա/ ճիշտ է,

բ/ սխալ է:

7. Վարության ընթացքում չունեցող հատուկ պաշտպանության միջոցներ իրականացնում է՝

ա/ ոստիկանությունը,

բ/ դատախազությունը,

գ/ քննչական կոմիտեն:

8. Քրեական դատավարության մասնակից չհանդիսացող և այլ օրենքներով պաշտպանության ենթակա անձանց կյանքի, առողջության և (կամ) գույքի պաշտպանությունն ապահովելիս ոստիկանությունը կարող է՝

ա/ պաշտպանվող անձի անձնական անվտանգության ապահովման համար նրան տրամադրել անհատական պաշտպանության միջոցներ, ինչպես նաև նրան հայտնել սպասվող վտանգի մասին,

բ/ պաշտպանվող անձին ժամանակավոր կամ մշտապես փոխադրել բնակության այլ վայր,

գ/ ճիշտ են «ա» և «բ» պատասխանները:

Դեպքերի ուսումնասիրություններ

Դեպքերի դարանից ուսումնասիրել սույն մասին վերաբերելի դեպքերը:

6. ԴԵՊՔԵՐԻ ԴԱՐԱՆ

6.1 Դեպք 1

Սերխիո Բուսատոն՝ իտալական ծագումով ռուս մարզիչը, լուսանկարվել է թեք աչքերով ռասիստական ժեստով՝ իր թիմի՝ Հարավային Կորեայի նկատմամբ տարած

հաղթանակից հետո (3:2), Վոլեյբոլի միջազգային ֆեդերացիայի (FIVB) կանանց վոլեյբոլի միջմայրցամաքային օլիմպիական որակավորման մրցաշարում⁹⁴:

Հարցեր քննարկման համար

- Քննարկել այս նկարում պատկերված ժեստը:
- Կարո՞ղ է արդյոք այս ժեստը համարվել ատելության խոսքի դրսևորում:

6.2 Դեպք 2

Հարցեր քննարկման համար

- Ի՞նչ է նշանակում այս ժեստը⁹⁵:
- Կարո՞ղ է արդյոք այն արտահայտել խտրականություն կամ ատելություն:

6.3 Դեպք 3

⁹⁴ Այս մասին տեղեկատվությունը հասանելի է հետևյալ համացանցային հասցեում. <https://www.insidethegames.biz/articles/1083296/russia-to-apologise-for-racist-gesture>: 09.10.24թ., ժամը 23:02:

⁹⁵ Այս մասին տեղեկատվությունը հասանելի է հետևյալ համացանցային հասցեում. <https://www.adl.org/resources/hate-symbol/23-hand-sign> 09.10.24թ., ժամը 23:11-ին:

Հարցեր քննարկման համար

- Քննարկել այս գրաֆիտին:
- Կարո՞ղ է արդյոք դա արտահայտել խտրականություն կամ ատելություն:

6.4 Դեպք 4

Հայաստանի գլխավոր ռաբունապետ Գերշոն Մեիր Բուրշտեյնը «Ազատություն» ռադիոկայանին փոխանցել էր, որ լույս երկուշաբթի գիշերը դեմքը հագուստով փակած անձը քարով հարվածել է կենտրոնի պատուհանին ու փախել, տեղի ունեցածը ֆիքսել են սինագոգի տեսախցիկները: Սա վերջին մեկ տարվա ընթացքում Երևանի սինագոգի վրա հարձակման չորրորդ դեպքն է:

Հարցեր քննարկման համար

- Քննարկել հնարավոր սցենարները՝ կրոնական անհանդուրժողականության դիրքերից:

6.5 Դեպք 5

2024 թվականի մարտի 8-ին՝ ժամը 21:00-ի սահմաններում, Արմեն Կարապետյանը «Տելեգրամ» ինտերնետային կայքի բջջային հավելվածի միջոցով սեռական հարաբերություններ ունենալու նպատակով հաղորդակցվել է Հակոբ Պողոսյանի հետ, որից հետո հեռախոսագրույցի միջոցով պայմանավորվել է հանդիպել վերջինիս բնակարանում: Նույն օրը՝ ժամը 23:00-ի սահմաններում, այցելելով նշված հասցե, ննջարանում մի քանի բուսական սպասելուց հետո բնակարանի միջանցքում վիճաբանել է Հակոբ Պողոսյանի հետ, որի ընթացքում մի քանի անգամ ձեռքով և ոտքով հարվածել է վերջինիս մարմնի տարբեր մասերին, խլել հեռախոսը՝ փորձելով ապակողավորել այն՝ բղավելով, որ ցանկանում է ջնջել նախորդ գրագրությունները, այնուհետև, չկարողանալով այդ անել, հեռախոսը նետել է հատակին և, հրելով Հակոբին, դուրս է եկել բնակարանից ու հեռացել: Ստացված մարմնական վնասվածքների պատճառով Հակոբը շտապ օգնություն է կանչում՝ խնդրելով բժիշկներին չտեղեկացնել ոստիկանությանը: Սակայն տեղեկատվությունը հայտնվում է իրավապահ մարմիններին ինչպես բժշկական հիմնարկի պատասխանատուի, այնպես էլ Հակոբի հետ համատեղ ապրող Կարեն Պետրոսյանի՝ քննչական մարմնին դեպքի մասին հայտնելու արդյունքում: Վարույթ է նախաձեռնվում ՀՀ քրեական օրենսգրքի 195-րդ հոդվածի հատկանիշներով՝ ֆիզիկական ներգործություն: Կարենը ցուցմունք է տալիս այն մասին, որ իրենք վախենում են, որ իրենց վերաբերյալ տեղեկատվությունը կտարածվի իրենց հարևանների շրջանում, և իրենք այլևս չեն կարողանա ապրել այդ բնակարանում: Արմենը ցուցմունք է տալիս այն մասին, որ «(...) «Տելեգրամ» ինտերնետային կայքի բջջային հավելվածի միջոցով սեռական հարաբերություններ ունենալու նպատակով հաղորդակցվել եմ «Մարիշ» անունով օգտատիրոջ հետ, որից հետո հեռախոսագրույցի միջոցով պայմանավորվել ենք հանդիպել վերջինիս բնակարանում: Երբ ես գնացի ննջասենյակ և իմ կողմից նշված անձը մոտեցավ ինձ, ես այդ ժամանակ հասկացա, որ տվյալ անձը կին չէ, քանի որ դեմքին կար մազածածկույթ և արտաքինն էլ նման չէր կնոջ (...):»:

Հակոբը ցուցմունք է տվել այն մասին, որ ինքը «տրանս անձ» է և վախենում է, որ այդ մասին հայտնի կդառնա այն շենքում, որտեղ ինքն ապրում է, սակայն համապատասխան ինտերնետային կայքում ինքը այնպիսի ներքնազգեստով է եղել, որ պարզ էր, որ ինքն ունի տղամարդկային սեռական օրգաններ, ուստի Արմենը պետք է որ հասկացած լիներ, որ ինքը ֆիզիոլոգիապես կին չէ:

Հարցեր քննարկման համար

- Ինչպե՞ս կորակեք արարքը:
- Առկա՞ են արդյոք կանխակալության ցուցիչներ:
- Ի՞նչ ապացուցողական գործողություններ կկատարեք: Տուժողների անվտանգության ապահովման հետ կապված ի՞նչ գործողություններ կկատարեք:

6.6 Դեպք 6

Իվանը և Ալիսիան IT ոլորտի մասնագետներ են և Ռուսաստանից տեղափոխվել են Հայաստան մշտական բնակության: 2022 թվականի սեպտեմբերի 21-ի տոնակատարություններին մասնակցելու նպատակով երեկոյան ուշ ժամի զբոսնում էին Վանաձոր քաղաքի փողոցներով, երբ նրանց են մոտենում գինովցած երեք տղամարդ և ասում, որ նրանք պետք է «ռադները քաշեն» Հայաստանից, քանի որ նրանք հաստատ թմրանյութ վաճառող են և իրենց երեխաներին թունավորում են դրանով: Այնուհետև սկսում են քաշքշել Ալիսիային՝ ասելով, որ կարծում են, դեմ չի լինի իրենց հետ ժամանակ անցկացնել, և երևի թե թմրանյութ էլ կունենա իր մոտ՝ լավ ժամանց կազմակերպելու համար: Իվանը փորձում է թույլ չտալ, որ վնաս հասցնեն Ալիսիային, որի արդյունքում տղամարդիկ ծեծի են ենթարկում նրան և միայն դադարեցնում այն ժամանակ, երբ տեսնում են ոստիկանության մեքենան, որն անցնում էր մոտակա փողոցով:

Հարցեր քննարկման համար

- Տեղի ունեցե՞լ է արդյոք ատելության հիմքով խտրականության դրսևորում:
- Առկա՞ է, արդյոք, պաշտպանված հատկանիշ:
- Որո՞նք կլինեն Ձեր գործողությունները:

6.7 Դեպք 7

2024 թվականի մարտի 8-ին՝ ժամը 21:00-ի սահմաններում, Արմեն Կարապետյանը «Տելեգրամ» ինտերնետային կայքի բջջային հավելվածի միջոցով սեռական հարաբերություններ ունենալու նպատակով հաղորդակցել է «Մարիշ» (Հակոբ Պողոսյան) անունով օգտատիրոջ հետ, որից հետո հեռախոսագրույցի միջոցով պայմանավորվել է հանդիպել վերջինիս բնակարանում: Նույն օրը՝ ժամը 23:00-ի սահմաններում, Արմենն այցելում է նշված հասցե: Տեսնելով, որ «Մարիշ» անունով անձը կին չէ, Արմենը սկսում է վիճաբանել Հակոբ Պողոսյանի հետ, որի ընթացքում մի քանի անգամ ձեռքով և ոտքով հարվածում է վերջինիս մարմնի տարբեր մասերին, խլում հեռախոսը՝ փորձելով ապակոդավորել այն՝ բռնաբռնելով, որ ցանկանում է ջնջել նախորդ գրազրույթությունները, այնուհետև, չկարողանալով այդ անել, հեռախոսը նետում է հատակին և Հակոբին հրելով դուրս գալիս բնակարանից ու հեռանում: Հակոբը զանգում է ոստիկանություն և շտապ օգնություն:

Հարցեր քննարկման համար

- Տեղի ունեցե՞լ է արդյոք ատելության հիմքով խտրականության դրսևորում:
- Որո՞նք կլինեն Ձեր գործողությունները:
- Որո՞նք են ոստիկանի վարքագծի էթիկական պահանջները միջազգային ստանդարտների և ներպետական կարգավորումների համատեքստում:
 - Ինչպիսի՞ վարքագիծ պետք է դրսևորվի ոստիկանության ծառայողի կողմից նման դեպքերում:

6.8 Դեպք 8

Կարապետ Կարապետյանը հետերոսեքսուալ քրիստոնյա է և աշխատում է ատելության հանցագործությունների զոհերի պաշտպանություն իրականացնող հասարակական կազմակերպությունում: Նա անվճար իրավաբանական օգնություն է ցույց տալիս իրենց հասարակական կազմակերպություն դիմած ինչպես սեռական փոքրամասնության ներկայացուցիչներին, այնպես էլ այլ կրոնական համայնքների ներկայացուցիչներին: Նա գտնում է, որ բոլոր հավատամքների, կրոնական համայնքների ներկայացուցիչները կամ սեռական ու գենդերային ինքնություն ունեցող անձինք ունեն հավասար իրավունքներ:

Մի անգամ, երբ Կարապետ Կարապետյանը հանդիպել էր Ռաշիդին, որը մահմեդական էր, և դիմել էր աշխատանքի վայրում իր նկատմամբ անհանդուրժողականություն դրսևորելու հետևանքով առաջացած խնդիրների պատճառով, նրանք ենթարկվում են հարձակման մի խումբ երիտասարդների կողմից, որոնք բարձրաձայն հայհոյում են Կարապետին՝ ասելով, որ նա ավելի վատն է, քան մահմեդականները և պետք է դադարեցնի իր գործունեությունը: Արդյունքում առաջանում է ծեծկոտուք, և Կարապետն ու Ռաշիդը ստանում են տարբեր աստիճանի մարմնական վնասվածքներ, ինչպես նաև վնասում են Կարապետի ավտոմեքենան:

Հարցեր քննարկման համար

- Արդյոք սա ատելության հիմքով հանցագործություն է: Եթե այո, ո՞րն է պաշտպանված հատկանիշը:
- Ո՞վ կամ ովքե՞ր են այստեղ տուժողը/ները:
- Ի՞նչ գործողություններ կձեռնարկեք այս դեպքի հետ կապված:

6.9 Դեպք 9

«ԶՎՃԱՐՈՂԸ ՀՈՒՅՆ Է, ՀԱՅ Է». ԹՈՒՐՔԻԱՅՈՒՄ ՌԱՍԻՍՏԱԿԱՆ ԿՈՉԵՐ ԵՆ ՀՆՁԵՑՆՈՒՄ

Hraparak19 Հոկտեմբեր 2024 | 11:00

Իշխող կուսակցության գործընկեր «Մեծ միասնություն» կուսակցության առաջնորդ Մուստաֆա Դեստիջն իր կուսակցության նահանգային ղեկավարների հետ հանդիպումից առաջ արձագանքել է հարկերի դեմ արտահայտվողներին և ասել՝ «չվճարողը հույն է, հայ է»⁹⁶:

Հարցեր քննարկման համար

- Քննարկել ազգային, ռասայական անհանդուրժողականության հնարավոր դրսևորման տեսանկյունից:

7. ԻՆՔՆԱՍՏՈՒԳԻՉ ՀԱՐՑԵՐԻ ՊԱՏԱՍԽԱՆՆԵՐԸ

Ոստիկանության ծառայողների համար խտրականության, ատելության խոսքի և ատելության շարժառիթով հանցագործությունների քննության ուղեցույց

7.1 Խտրականություն

Հարցերի համար	Ճիշտ պատասխան
1	Ա
2	Բ
3	Բ
4	Ա
5	Ա
6	Բ
7	Գ
8	Գ
9	Գ
10	Գ
11	Գ
12	Գ
13	Ա

⁹⁶ Այս մասին տեղեկատվությունը հասանելի է հետևյալ համացանցային հասցեում. <https://hraparak.am/post/21dbcad9c8f85209a630f95f79c7a074> : 26.11.24թ., ժամը 23:31-ին:

14	Գ
15	Գ

7.2 Ատելության խոսք

Հարցերի համար	Ճիշտ պատասխան
1	Գ
2	Բ
3	Գ
4	Գ
5	Բ
6	Բ
7	Գ
8	Ա
9	Ա
10	Ա
11	Գ
12	Բ
13	Ա
14	Բ
15	Ա
16	Ա
17	Գ
18	Գ
19	Ա
20	Գ
21	- կոնտեքստը - խոսքը տարածողի՝ հասարակությունում ունեցած դիրքը կամ կարգավիճակը

	• դիտավորությունը • բովանդակությունը և ձևը • խոսքի տարածումը, որը վերաբերում է տվյալ խոսքի հասանելիությանը • հավանականությունը, ներառյալ անխուսափելիությունը
22	• կոնտեքստը • ատելության խոսքը օգտագործող անձի կողմից այլոց վրա ներգործելու կարողությունը • կիրառված լեզվի բնույթը և սաստկությունը • կոնկրետ արտահայտությունների համատեքստը • խոսքի տարածման համար օգտագործված միջոցը կամ լրատվամիջոցը • լսարանի բնույթը
23	• հետևանք • դիտավորություն • կոնտեքստ
24	• խոսքի ոճը • խոսքի՝ հանրային հետաքրքրություն ներկայացնող հարցի առնչվելն ու քաղաքական քննադատություն հադիսանալը • թիրախավորված անձինք կամ խումբը և այն, թե որքանով են նրանք խոցելի տվյալ հասարակությունում • սոցիալական կոնտեքստը, հավանականությունը, որ խոսքը կհանգեցնի թիրախավորված խմբի նկատմամբ բռնության կամ ատելության • խոսքի տարածվածության ծավալը, ներառյալ՝ խոսքի հեղինակի անձը և կարգավիճակը հասարակությունում • ներպետական դատարանների փաստարկները
25	• արդյոք պատասխանատվության ենթարկված լրագրողն ինքն է խոսքի հեղինակը եղել, թե վերջինս միայն նպաստել է ենթադրյալ ատելության խոսքի տարածմանն իր լրատվական գործունեության ընթացքում • խոսքի տարածման միջոցի հնարավոր ազդեցությունը լսարանի վրա • այն նպատակը, որը լրատվամիջոցը հետապնդում է կոնկրետ նյութի տարածմամբ
26	• միջոցը, որն օգտագործվել է ռասիստական գաղափարներ տարածելու համար • կոնտեքստը, որի պայմաններում դրանք տարածվել են • հնարավոր ազդեցությունը, որ այդ գաղափարների

	տարածումը կարող էր ունենալ հասարակական կարգի և սոցիալական խմբի համախմբվածության վրա
--	---

7.3 Ոստիկանության ծառայողների գործառույթներն ատելության հանցագործությունների քննության ընթացքում

Հարցերի համար	Ճիշտ պատասխան
1	Բ
2	Ա
3	Գ
4	Բ
5	Գ
6	Գ
7	Ա

7.4 Ատելության շարժառիթով կատարված հանցագործությունների դեպքում՝ տուժողների հետ շփվելու առանձնահատկությունները և անվտանգության ապահովման հարցերը

Հարցերի համար	Ճիշտ պատասխան
1	Գ
2	Ա
3	Ա
4	Գ
5	Բ
6	Բ
7	Ա
8	Գ